DNEVNIK IZ MOJEGA VOJAŠKEGA ŽIVLJENJA…[1]

1. DEL

Duša iskala mi je že od mladih let,
da bi odkrila čudež. Bil sem vnet
za vse ???? sveta, a ne za svet,
kjer sem samo trenutke bežne živel.
Pa v teh trenutkih sem le žalosti užival.
In neprestano v meni vre in dozoreva
kar koli že. Bridkost in hrepenenje
me mučita. Vse dni se mi dozdeva,
da je prekratko zame to življenje,
in strah, da ne končam ničesar, me prevzema.
A hujša je in bolj me vsega vnema
sla po življenju in po Tebi, kot trpljenje.
Lermontov

Dne 7. aprila leta 1944 sem bil izpuščen iz sodnih zaporov. Osem mesecev ljubljanske jetnišnice mi je bilo dovolj, da sem se na tihem odločil za velik, vsaj meni se je zdel velik, korak. Ostal sem še mesec dni doma nato pa sem jo dne 10. maja odkuril iz Ljubljane. Zapečatil sem še preje dnevnik, ki sem ga pisal v ječah, obletal nekaj, oziroma samo ene znance ter primorsko**???**, kjer je bil uslužben brat moje bivše simpatije (ravno zato, ker se sliši tako kmečko, pravim – bivša simpatija) in sedel na vlak.

Kolega Štrancar nas je imel na »Sonderausweisu«. Bili smo: Štrancar, Arnež, neka gospodična, Rakovec, nekdo iz tržaškega štaba, **????** in jaz. Ves čas sem stal na hodniku velikega **preklmana**. Mogočna »Borsig« lokomotiva je z veliko brzino vlekla kakih pet italijanskih (hočem reči – bivših italijanskih) vagonov in zavijala po kraškem polju na levo in desno. Sonce je pripekalo, da je zrak migotal in vročina v vozu je bila neznosna. Neznosni so mi bili tudi spomini na Ljubljano, ki je ostajala za nami. Zdelo se mi je, da sem podoben kraškim skalam, ki so posute po vsej zemlji na Primorskem. Brez slovesa sem odšel. Ne da bi povedal niti enemu mojih prijateljev sem odrinil od doma. Da, pri Ferlinčevih sem bil. In če bi me danes nekdo vprašal zakaj sem šel k Ferlinčevim in nikamor drugam in če bi zahteval naj povem po pravici, bi mu moral reči: »Morda radi Marjana, toda bržkone radi Alenke!« In če bi imel dotičnik kaj proti, bi mu rekel: »Gospa Dobrilova končno Vas pa to zelo malo briga po vsem tem kar sem doživel!« (ker pa se nočem še v dnevniku naprej kregat). Kolesa pod

[1] Prepis Žitnikovega rokopisa. Označbe z rdečo barvo označujejo mesta, kjer tipkar zaradi slabše berljivosti rokopisa ni zmogel z gotovostjo ugotoviti zapisane besede.

menoj so tako čudno nabijala, da mi je postalo kar tesno. »Postojna!«, »Postunia!«, »Adelsberg!« so se drli železničarji raznih narodnosti, ko je naš vlak zavozil na prvo »inozemsko« postajo. Narodna straža na kolodvoru je bila utrjena v skladiščni baraki, - to je bilo tudi prvo, kar sem opazil. Oblečeni so bili v laške uniforme, le da so nosili »spitz« hlače. ?? laško, od bajonetov, do ročnih bomb, ki so jim visele od pasov. Z mešanimi občutki sem se poslovil od teh prvih »Primorcev«, ko nas je električna lokomotiva odpeljala proti Trstu. Svet okoli proge se je od tu naprej precej spremenil. Zginile so tudi prijazne hišice, ki so na »naši« strani vstajale in zginjale za drevjem.

Bajte »onstran« imajo grde nizke strehe. Že res, da ne morejo imeti visokih radi burje, toda grde so pa le. Dimniki so zidani na zunanji hišni steni in so na vrhu lepo okrašeni, tako, da zgledajo kot kakšni gradovi. Drevja je bolj malo, skal pa na pretek. Če se v kakšni kotanji nabere za tri cekarje zemlje, jo hitro ogradijo, tako smešno se mi je to zdelo, da sem se zasmejal. Ob progi, na nekaterih krajih in ob mostovih so bili postavljeni bunkerji. Straža je »junaško odbijala« oficirjem, ki so gledali skoz okna vlaka. Tedaj sem se spomnil, da bom čez par ur tudi sam oblekel uniformo in, da si bom na levi rokav prišil primorski grb. Rudečo galejo na belo modrem polju.

Vlak je zavozil v ovinek, čez odprt svet na desni sem zagledal morje. No ja, prisilil sem se, da sem ga občudoval, pravici na ljubo povedano pa se mi ni zdelo taka krasota, kot so to mislili drugi, ki so ga opisovali. Štrancar je kar utihnil, ko ga je zagledal. Bilo je plavo kot nebo in v daljavi se je zgubljalo v soparici. Jadra na njem niso bila bela pač pa rumenkasta, kar je še lepše. »Devin« je zinil Štrancar in se zopet zagledal v daljavo. Na skalah ob morju sem res opazil tolikanj opevani devinski grad in par kilometrov dalje tudi Miramar. (Uboga »Paloma«, ki je morala letati od tu v Mehiko in nazaj s par zaljubljenimi čečkarijami v kljunčku).

Tudi če bi prišel iz vsemirja v Trst, bi takoj vedel, da je na svetu vojna. Brezštevilne uniforme, dvojno ali celo trojno jezični napisi ter vojaško barvana tovorna vozila po cestah bi mi to povedala. »Počakati moramo številko ena, tri, sedem, ali pa devet« je rekel Arnež, ki je bil že večkrat v Trstu. »Ti boš šel na štab, da te vpišejo, kar povej, da bi šel rad v Kobarid, pa bo. Načelnik je dober človek.«

Toda načelnik se to pot ni izkazal. Ko sem mu povedal kako in kaj, me je z očetovskim nagovorom poslal v vojašnico sv. Ivana na severni konec Trsta. Na tihem sem zaklel, kar se mi je zdelo popolnoma pametno. Poznal sem življenje vojaštva po kasarnah, zato sem pa tudi silil v Kobarid.

Vojašnica sv. Ivana… Na kapiji sem zagledal Markoviča – poročnika. Poznala sva se že v Ljubljani. »Vtaknjen« sem bil v 8. četo. Uniformo sem dobil takoj. Drugi dan sem že vežbal »po urniku«.

Spominjam se podnarednika Omahna. Vežbal je našo desetino. Bil je tipičen jugoslovanski soldat in nas je skoraj po vsakem obratu grdo nahrulil. Da pa mu ne bom delal krivice moram povedati, da je mene večkrat pohvalil, kar se mi je na moč dopadlo. V mirnem času je bil zidar nekje na Dolenjskem, ima ženo in sinčka; in če smo takole zvečer napeljali pogovor na

dom, je privlekel iz vojaškega kovčka staro listnico, pobrskal po njej pa pokazal zbledelo fotografijo svojega potomčka. Bil je dober človek. Čutil sem, da ga imajo radi i vojaki i oficirji. Na noben način pa ga nismo mogli pripraviti do tega, da bi si pripel epoletke. Nekega dne pa je zginil brez sledu. Šele pozneje sem slišal da je pobegnil v Ljubljano k ljubljanskim domobrancem.

Tudi narednik Bonifer Bonifacij se mi je vtisnil v spomin. Razmeroma mlad je imel že 2 otroka in ženo nekje na partizanski strani. Komandir 8. čete je bil neki Janežič Alojz, bivši jug. podoficir, zdaj v činu poročnika. Takoj se mi je prikupil. Videl sem, da bomo z njim dobro orali. Tudi vadni oficir poročnik Jakoš Jože (zdaj poveljnik posadke na Črnem vrhu) je bil v redu dečko.

V vojašnici je bilo okrog 300 vojakov. Hrana je bila dobra, tudi cigaret sem imel dovolj. »Ustajanje« je bilo ob ½ 5h, ob 7h so se pričele vežbe. Ob 10h je pokukalo sonce iznad kamnoloma in potem je bilo peklensko vroče ves dan. Dvorišče se je bleščalo v beli svetlobi, tako, da so nas bolele oči. Takrat sem razumel, kaj je to snežna slepota. »Na levo! Na desno! Desetina naprej marš! Desno krilo naprej! Levo krilo naprej. Desetina stoj! Puške k nogi! Na mestu volno!« »Mrhe nič ne znate!« - »Mirno…«

Ob dvanajstih so nam »postregli« s kosilom. Dežurni oficir nam je prebral dnevno povelje poveljnika vojašnice S. N. V. Z. v Trstu, stotnika Fajdige. Od teh povelj se spominjam samo enega stavka, ki je bil vsak dan enak: »Vaje bodo jutri po urniku!« »Saj še teh ni konca« je zagodrnjala večina, ko ga je častnik prebral.

Nekega jutra pa smo jo odrinili na Opčine. »Streljat gremo!« je zavpil Bonifer. »Trije po mitraljeze v pisarno! Trije po municijo! In trije po tarče!« Čez pet minut je odrinila 8. četa v gosjem redu proti kamnolomu nad vojašnico. Nosil sem lahko Bredo, ter s tem postal mitraljezec v 1. vodu. Kot velika rumena kača se je vila osma po pobočju, 170 ljudi eden za drugim. Na veliki asfaltni cesti smo se postavili v zbor in četa je v prostem maršu odšla proti Opčinam.

Pred mitraljezom, oziroma do mitraljeza sem gojil vedno visoko spoštovanje, kljub temu pa sem natihem preklinjal njegovega izumitelja. Tako nerodne stvari še nikdar nisem nosil na rami. Če sem ga obrnil malo na desno me je tiščal zapirač, če na levo, me je dregnil »feršlus«, če sem ga nosil pokonci me je tiščala zaklopka če navzdol sem zgubil cev, z rame mi je pa uhajal. Nazadnje sem ga prijel kot štruco ki jo neseš k peku, da sem si oddahnil. Toda med tem smo dospeli na Opčine kjer nas je poveljnik nagnal v korak in zopet sem robantil nad zapirači in »feršlusi«. Povrh vsega pa še to neusmiljeno sonce.

»Drugi od leve zgoraj in prvi od desne spodaj!« »Stisni kopito in meri dobro«, me je potrepljal poveljnik po rami. Čutil sem žilo v vratu, ko sem »repetiral« strojnico. Šest nabojev je sfrčalo iz cevi, toda tisti ki je streljal ni videl kam, ker je – mižal. Pravijo, da ima neumen kmet debel krompir. Ko sem namreč raportiral o uspehu sem zakričal na ves glas: »Krdeljni stražmojster Žitnik Zvone – dva, dva!«

Nazaj grede smo peli in ugotavljali vse mogoče, da celo to, da strojnice niso pravilno skonstruirane in iznašli smo, kar med potjo, nov sistem posebne brzostrelne strojnice, ki ima »nisanske sprave« avtomatske, tako, da ti ni treba mižat ob merjenju. V moje veliko veselje povem, da so počasi skoraj vsi priznali, da so mižali, ko je Breda zdrdrala.

Tako je bilo potem dan na dan. Medtem sem bil tudi v domobranski bolnišnici 8 dni, radi vratu, kjer me niso znali ozdraviti. Potem je prišel 10. junij in z njim smrt ter groza. Že ob 8h zjutraj je imela osma kakih 7 km. marša za seboj. Ob ½ 9h smo že streljali in ob 9h so zacvilile sirene. »Vsi ven in v zaklone!« Ko smo pribežali na gmajno so bili štirimotorniki že nad nami. Naštel sem jih 150, prihajali pa so še drugi toda teh nismo več šteli. Zrak je pričel čudno zveneti, žvižgati, zdaj močneje, zdaj slabeje, končno pa tako žalostno tuliti, da smo vsi na mah utihnili. Potem je zabobnelo, tako strašno zabobnelo, da sem mislil »dies irae« je tukaj. »Bombardirajo« je zinil Bonifer, ki je ležal poleg mene. »Mhm« je bil ves moj odgovor. Malo naprej od naju je bila majhna špilja kakršnih je tam dosti in oba sva se zarinila vanjo. Po zraku je še žvižgalo in renčalo toda: »Mi pa kurajžn pa pud miza pa jezn pa vse gledal!« Čez eno uro je bil alarm končan. Komandir je poveljeval zbor, in osma je odkorakala domov. Na ovinku, kjer cesta zavije na levo proti Trstu je bilo zbranih mnogo ljudi. Od tam smo zagledali razdejanje v mestu. Trst je gorel na več mestih. Največji požar je divjal v rafinerijah bencina, gost, črn steber dima je zavil vse mesto. Pozneje smo zvedeli, da so ta dim videli tudi v Ljubljani in celo nad Maribor je priplaval. V luki je ležal postrani srednje velik parnik – potopljen. Tudi v Barkovljah sem opazil par požarov. »Radoveden sem kaj je z našo vojašnico«, je dejal poročnik Jakoš – » mogoče bomo danes spali po grmovju«. Toda v dolino kjer je stala vojašnica sv. Ivana ni padla nobena bomba.

Mrtvece so vozili v cerkve. Pri sv. Ivanu sem videl mučne prizore. Mati in hčerka – ena brez glave druga popolnoma izmaličena. Žrtev je bilo okrog 2000. Ko sem šel čez par dni v Trst na sprehod so bili ljudje že pomirjeni, kljub temu, da so bili ceste radi ruševin še vedno zaprte. Mnogo tramvajskih prog je bilo zaprtih, tu pa tam so molele tračnice v zrak zraven pa je zijal globok lijak. Ko sva z Arnežem stikala za tiskarno »Edinost« kjer je med prejšnjo svetovno vojno izhajal slovenski list pod istim naslovom, sva zvedela, da je padla v bližino bomba in stroji so bili neuporabni.

Za tem bombardiranjem smo imeli potem vsak dan 2–4 krat alarm. Vojašnica je bila kaki teden dni brez vode in ravno v noči, ko sem bil razvodnik straže v vojašnici so pipe oživele. V pičlih petih minutah sem zaprl okrog 30 pip iz katerih je tekla voda. Hvala Bogu, kajti neznosna vročina nas je podnevi zelo mučila.

Na binkoštno nedeljo je padel Bonifer Bonifac, zadet 3 krat v trebuh. Morilci so bili tuji neznanci, umor je bil izvršen v Bošketu. Pokopan je pri sv. Ani v Trstu.

Dne 25. junija je osma odšla na teren v Postojno. Že prejšnji večer se ga je moštvo osme tako nažrlo, da sem podvomil v resnost našega početja. Nihče ni imel besede in vsi so jo imeli tisti večer. Meni se je zdel dogodek prevažen in nemirno sem se premetaval po goli prečni. Mislil sem na dom, na mamo in na bljižnjo bodočnost. Ura pri sv. Ivanu je bila eno, ko me je premagal spanec.

Ob ½ 4h smo imeli zbor v popolni bojni opremi. Ob 4h je osma odmarširala proti kolodvoru. Vojašnica je spala v jutranjem mraku; temnosivi zidovi so stali nemo, ko da bi hoteli reči: »Mnogo jih je že odšlo in malokateri se je vrnil.« Ceste so bile še prazne in harmonika na čelu ceste je žalostno odmevala po tržaških ulicah. Vlak je odpeljal ob ½ 1h, sedel sem pri vratih poštnega voza in dremal. V Divači sem pripravil strojnico za ogenj »od tu naprej se pričenja partizansko ozemlje« je dejal Markovič, ki je polnil brzostrelko. Umaknil sem se v notranjost vagona in pomolil cev skozi vrata. Kjer se je proga približala gozdu sem se še tesneje stisnil za zaboj v katerem je bil spravljen težki minometalec. No, osma je brez prask prišla v Postojno.

V bivši italijanski karabinjerski vojašnici smo dobili kvartir. Major Julij Cesar nas je sprejel z »grmečim« govorom poleg njega je stal adjutant poročnik Lipovšek (kreatura svoje vrste).* Čez dva dni so nas postrojili in nam dodeli 5 stražarskih mest: Ravbar komanda, kolodvor, črpalka v Stari vasi, električna centrala z lazaretom vred. Mene je komandir poklical iz vrste in me določil za službo v štabu.

Bil sem dodeljen v propagandno pisarno. Moj predstojnik je bil nadporočnik Pušenjak Bogdan. Štabno poslopje je stalo oziroma še stoji nasproti postojnskega občinskega poslopja. Je to lepa stanovanjska vila. V prvem nadstropju sem uredil risalnico in tiskarno. Izdajali smo list: »Mi gremo naprej!« Do mojega odhoda v Ljubljano sem stiskal 7 številk. – Na dan Petra in Pavla leta 44 sem šel v Postojnsko jamo. Nazaj grede sem zavil v gostilno Burger, kjer sem dobil poročnika Markoviča. Bila sva sama v sobi za »odličnejše goste in dobre znance«. V tem je vstopil v sobo – dr. Paglian, bivši fašistovski komisar na ljubljanski kvesturi. Lansko leto me je namreč vtaknil za 10 dni v ječo in sicer maja meseca. Lepše prilike za maščevanje si ne bi mogel misliti. Z njim je bila tudi mlada novomeščanka, ki jo je privlekel še s seboj, ko je bežal iz Ljubljane. Jasno je, da sem ga pri priči vrgel iz gostilne in to tako temeljito, da jo je drugo jutro s prvim vlakom popihal proti Italiji. Vsi ljudje, celo postojnski župan je odobraval, pa čeprav ni bil ne Slovenec ne Italijan.

Življenje v Postojni se mi je dopadlo. Postojnčanke so, dasi se nisem za nobeno posebej ogreval, luštkane deklice, le škoda, da so nas malo postrani gledale. Marsikomu je šlo to na živce, čemur sem se pa sam smejal. Veselilo me je, da je cvetlica Postojne, pa čeprav ni bila iz Postojne doma, hodila z našim nadporočnikom, kar je odtehtalo vse **??** poglede »zvončkov in marjetk«.

Gostilno Burger sem »včasih« obiskal, pa ne zaradi Micke, ampak radi tistega tam »od zida« ki je bil priznan od našega poveljnika za najboljšega v Postojni.

Kadar nisem imel drugega dela, sem jo mahnil v Postojnsko jamo, ki se ji nisem mogel načuditi. Škoda, da je prvi del jame precej uničen. Partizani so tam zažgali Nemcem bencin, ki so ga imeli v jami spravljenega za slučaj letalskega alarma. Zažigalec je prišel skozi jamo Unca, ki priteče v Planini pri Rakeku na dan. Včasih pa sem šel na sprehod z vodnikom Pfeipferjem Bogomilom in njegovo ženo. Njega ne bom nikdar pozabil, ker me je vedno nagovarjal naj jo še z nekaterimi popihamo na Črni vrh, kjer bomo imelo svojo postojanko. (120 padlih domobrancev mu je najbrž izbilo to misel iz glave).

Naša štabna vila je precej velika 3 stanovanjska hiša v eni izmed sobic sem si uredil spalnico. Toda dolgo to ni trajalo. Pfeifer in nadporočnik Pušenjak sta nekaj **zaduhala**, nekaj na štabu ni bilo v redu to smo opazili kmalu vsi. Osma četa je bila vsak dan manjša. Mnogo vojakov je ušlo kam ne vem toda pozneje sem zvedel da so jih četniki vzeli kar seboj. Nekaj pa jih je odšlo na domače postojanke.

Krivdo so pričeli iskati v četi pri oficirjih. Res je eno. Primorci imajo ravno toliko zavednosti v sebi, kot ima naprimer prašič smisla za čistočo. Uhajali so s stražarskih mest z orožjem, ali brez njega. Begunec je navadno kaj »pljunil«, kot naprimer civilno obleko i.t.d. Tudi meni je nekdo sunil gojzerje, ki sem jih imel v vojašnici, k sreči jih ni mogel vzeti seboj in sem jih pozneje dobil nazaj v Stari vasi na črpalki. Pri takih ljudeh ne zaleže niti najboljši oficir. Da je bila mera polna, je prišlo do nekakega Premirja med Nemci in komunisti. V tisti noči so se stražarska mesta skoraj popolnoma izpraznila. Od dvanajste ure do jutra sem prevzel dežurno službo, od napol mrtvega Fakina, ki je vršil službo že 36 ur nepretrgano. Ob 1h ponoči je šla po cesti skupina neznancev kakih 200 metrov proč od naše vojašnice. Nekdo je zavpil: »Domobranci pojdite z nami!« Z največjo težavo sem zadržal še preostale stražarje, da jo niso udrli za neznanci. V vojašnici nas je bilo takrat – 7. Trije oficirji, 1 podoficir in 3 stražarji. Ko sem ponoči hodil po sobah sem videl žalostne stvari. Bombe, čevlji, konzerve orožja, municija in razne druge stvari so ležale vse vprek po sobi, nikjer pa žive duše. Zahvalil sem Boga, da je prišlo jutro in že od 7h sem jo odkuril v štab, kjer me ni pri delu nihče motil. Major na štabu je divjal in adjutantek mu je pomagal. Trije na štabu so se pa škodoželjno smejali; ne morebiti nesrečnemu Janežiču, ki je storil dosti več, kot je bilo treba za reorganiziranje, temveč majorju in adjutantu, ki sta zagrabila ravno na napačnem koncu, da vstavita pobege. Pričela se je kampanja med majorjem in nadporočnikom Pušenjakom. Major je Pušenjaka v tržaškem štabu grdo očrnil, češ, da je prehohštaplarski in da se mu ne ljubi med vojaštvo, kjer bi moral držati propagandne ure. In vendar smo vedeli, da je na štabu v Postojni Pušenjak najbolj delal. Prišlo je tako daleč, da sta si še samo dopisovala. Vsako stran našega lista sem moral nesti v cenzuro majorju in ob neki priliki se je pošteno klaniral ??, ko je cenzuriral članek, ki smo ga ponatisnili iz Slovenca. Prišlo je tako daleč, da je odšel Pušenjak v Trst in bil nazadnje tudi tja prestavljen. Major in Lipovšek sta triumfirala in takrat sem ju zasovražil. Pomislil sem na klet v naši vojašnici – in sovražil sem ju še bolj. Pušenjak je pustil uredništvo našega lista in dne 26. julija 44 odšel v Trst. Z njim je šla moja dobra volja do dela in njegova zaročenka. Hodil sem sedet za hišo kjer sem koval načrte. Od jutra do večera sem se klatil po Postojni in tuhtal, tuhtal.

Lipovšek je prevzel vodstvo propagande in seveda zahteval prejšnji red in disciplino. Takrat smo bili v štabnem propagandnem oddelku štirje: Remic, s katerim sva se še od prej poznala (sošolca na klasični) Rozman malovreden in len študent, ki je odšel vsak dan zvečer na Ravbar komando k nekemu dekletu in se priklatil šele ob 10h zvečer domov, neki Boškin, ki je prišel iz Ljubljane, raznašalec časopisja in jaz.

28. julija smo odšli Remic, Boškin in jaz na lastno pest v Staro vas. Fantje v Stari vasi so mi pokazali hlebec kruha, ki je bil ves plesniv. Vzel sem ga seboj, kot obrambno orožje proti ognju, ki nas je čakal v štabu. Ko smo dospeli nas je s škodoželjnim obrazom sprejel Rozman in rekel, da moramo k adjutantu. Adjutant je mislil takoj začeti z zasliševanjem in ukazi pa

sem ga prehitel ter mu pokazal kruh, češ, da take svinjarije vojaštvo ne more jesti. Ogledoval je kruh in mene pa dejal: »No bomo uredili!« Ter nadaljeval: »Kakor veste je nadporočnik Pušenjak prestavljen v Trst in vodja pisarne sem sedaj jaz. Glejte da boste tudi v naprej tako delali, (pri tem je gledal mene) kot zdaj. Za vašega nadzornika vam postavim – Rozmana. Njemu boste odgovorni za delo njemu se mora vsakdo javiti če hoče kam oditi i.t.d. – Na glas sem se zasmejal, tako, da sta me Boškin in Rozman plašno pogledala in povedal g. adjutantu, da podajam ostavko za službo in da pod takimi pogoji raje pomivam minažke našim fantom na Ravbar komandi.

Lipovšek je odslovil Rozmana, Remica in Boškina mene pa pridržal. »Zakaj?« Zato gospod Lipovšek, ker sem raje na Ravbar komandi zadnji kot pa v risalnici, ki sem jo sam uredil sam ??? in v kateri je bilo vse moja osebna last – drugi. Prišel je z nekim govorom in končno sem se odločil, da bom ostal, čeprav sem že takrat vedel, da bom – ušel.

Rozman je medtem privlekel iz ambulante posteljo me vrgel iz stanovanja in se sam vselil v sobico. Mirno sem požrl. Rozman se mi je zdel premajhen v svojih dejanjih, da bi se jezil nanj. Še naprej sem hodil sedet za hišo. Zjutraj sem spal do devetih, tako, da me je adjutant sam prišel budit, delal pa nisem nič. Z Boškinom sva postala prava vzornika zabušantsva. Tudi je trdil, da bo ušel in je svojo namero tudi uresničil, par dni za mojo. Rozman je vlekel in vlekel pa nikamor ni prišel. Seveda, na Rotaprynt se ni razumel risati ni znal in če list ni izhajal niso imeli ostali nobenega dela. List pa je stal in grozil, da bo zaspal za večno. Z veliko težavo sem se pripravil, da sem narisal matrico in jo stipkal. Adjutant je moje sabotiranje opazil in me zatožil majorju, ki me je nahrulil z štrajkarjem in ljubljanskim »drukarjem«. Zmazal sem se na ta način da sem mu rekel, da nimamo več dobrih matric. Popoldne me je poklical v pisarno kjer mi je dal denar (200 lir) naj grem z njim v Ljubljano po matrice.

In takrat je v meni dozorel sklep. V Ljubljano grem, nazaj me pa ne bo več. Drugo jutro sem se odpeljal. Bil je 31. Julij. Kupil sem matrice in črtalo za risanje dne 5 avgusta pa sem odšel v bolnišnico, v 44 lazaret na Studenec. Zapustil sem štab in sklenil sem, da se vrnem le pod pogojem, da nadporočnik Pušenjak prevzame vodstvo propagande.

Kupljene matrice in črtalo sta še vedno pri meni doma in nihče se ne zmeni zanju, da bi ju prišel iskat.

Zdaj gospodarijo v Postojni Rozmani in adjutanti. Slišal sem da so razmere neznosne.

Take razmere so bile, ko sem zapustil Postojno. Vsakdo lahko uvidi, da sem bil po pravici užaljen.

En sam neumen kot noč neumen in poniglav adjutant pa lahko vzame dobro voljo do dela ne samo enemu, ampak mnogim, mnogim. Zato bi bilo od inspektorja pametno, če bi preje pogledal kakšne oficirje ima po četah. To bi mu svetoval jaz, ki se na vojaške stvari razumem ravno toliko, da vem kakšna »redna vojska smo«.

13. Avgust – nedelja. Pozno popoldne je že. Ležim na moji postelji. Kolegi so se zbrali okrog narednika in poskušajo kakšno zapeti. Rus ?? sameva na svojem prostoru. Smili se mi.

15. Avgust – torek. Danes je mamin god. Včeraj sem kupil v kantini nekaj likerja – vse kar ji bom lahko poklonil. S težavo sem spravil skupaj nekaj tobaka za očeta. – Soba je skoraj prazna, vsi so odšli v Ljubljano. Bosanec Kazumovič spet kvarta – prav po bosansko.

Popoldne so me obiskali: Alenka, Petruša, Sonja, Jožica, Jelena, Saša in Ljubo. – Nemški radio napovedovalec čita vojno poročilo. Italijanska fronta… francoska fronta… Ruska fronta. Ura je je pet minut čez peto, na polje se je privlekla megla. Lazaret, oziroma 44 Lazaret (Studenec) Laibach počasi zginja. Zginja pravzaprav Ljubljana, v pusti jesenski megli. Lansko leto ta čas sem bil že zaprt. Lani si nisem mislil, da bom letos ležal v lazaretu. Radio pripoveduje: »Naši so na ruski fronti uničili 24. težkih tankov. Anglo–Amerikanci so se izkrcali pri **Tulanu**. Bili so odbiti. Naše leteče bombe V1 uničujejo London. – V Bosni smo preprečili zbiranje banditskih partizanov ob južni srbski meji. – Vojna je. Vojna!!

20. avgust – nedelja. V naši sobi imam vedno jaz največ obiskov. Danes so prišli k meni: Mama, oče, Dominka, Sonja, Saša Ljubo, in nekdo, ki sem ga spoznal pred kakim mesecem pa ne vem kako ?? je ime ter njegovo dekle. – Pričakoval sem Alenko pa je ni bilo. Saša mi je rekel, da zadnjič, ko je prišla z njimi na obisk ni hotela z njimi domov. Nekam zadovoljen sem bil, ko mi je to povedal. Ne vem zakaj. Oteklina na mojem vratu je postala nevarno velika.

22. Avgust – torek. Zdravnik mi je predpisal obsevanje z rudečo lučjo. Oteklina me še malo boli. Mami sem oddal tobak in cigarete. Mogoče se bom odvadil kajenja. Za nekaj tobaka, ali cigaret, pa dobiš dandanes že precej masla. V vojaški kantini sem včeraj kupil nekaj malenkosti ni drago. Sisi (tako smo krstili 19 letnega Nemca) ga tako lomi, da mu bom moral dati lekcijo. Naročiti moram mami, da mi bo kupila ??. –

26. avgust – sobota. Še vedno v lazaretu. Zdaj so mi dali na vrat obvezo z zelo vročo »žavbo«. Neumnost, dobro vem, da mi bo pomagala samo operacija. – Včeraj je kapitulirala Romunija. – Pred letom dni so me v zaporih belgijske vojašnice vtaknili iz celice 36 v celico 33, ki je bila za polovico manjša. – Včeraj sem prekršil lazaretski red in sem šel malo na dvorišče. Slaboumni Jože je imel zbrano okoli sebe celo četo domobrancev in jim je držal govore: »Ja, ja že 90 krat sem bil kralj pa mi je romunska kraljica na britofu ?? dala, danes sem pa obergefreiter.«

31. avgust – četrtek. Včeraj me je obiskala Alenka kmalu za njo jo je primahal Ljubo. Bil je precej potolčen po glavi. Doživel je bombardiranje Stampetovega mosta. Pripovedoval je kar sem jaz že deloma okusil: (» Petdeset mrtvih in mnogo ranjenih. Mene je vrglo med hlode in sem obležal v nezavesti. Čez dve minuti sem prišel k sebi in zbežal pobral spotoma tovariša brez spodnje čeljusti, v tistem so vnovič zagrmele bombe – prav na mesto, kjer sem ležal. Tudi mitraljirali so nas.«)

Kmalu za Ljubom sta prišle tudi Dominka in Regina. Ljubo se je ponudil, da spremi Alenko, pa ga je odklonila. (Bog zna kdo je zmagovalec.)

Naša soba je nabito polna 29 nas je. In sicer: 8 domobrancev, 2 rusa, 2 italijana, 2 hrvata ostalo so nemci, oziroma nemški vojaki raznih narodnosti, rodov in starosti.

3. september – nedelja. Včeraj sem bil na Röntgenu.

5. septembra – torek. Finska je kapitulirala. Partizani so zavzeli Črni vrh nad Idrijo, padel je poročnik Jakoš Jože, ki je bil tam poveljnik. Dnevi mojega bivanja v lazaretu so šteti. Kmalu bo počilo – ali, – ali. Nemci vozijo stran vse kar je kaj vrednega. Zdi se mi, da bom emblem na šajki kmalu zamenjal.

6. september – sreda. Čutim, da postajam nervozen. Približajoči se dogodki, ki so vrh vsega še neznosni, me strašijo. Čudno, tudi lani ob istem času sem marsikaj doživel. Kaj neki bom letos. – Ubogi Jakoš, partizani so mu vrezali v čelo srp in kladivo. Nad sto fantov je padlo. Primorske Grčarice.

7. september – četrtek. Köln so zasedle angleške čete. V jugoslovanske kraje na jugu vdirajo Rusi. Partizanska »zmaga« na Črnem vrhu se prikazuje v pravi luči. Pomagalo jim je 1200 fašistov. »Narodno osvobodilni boj«. Padel je narednik Grum (njegova sestra je postrežnica v našem oddelku) ter narednik Tekavčič.

26.IV.45. Narednika Tekavčiča sem videl marca meseca letos zdravega in živega v Ljubljani v čakalnici kina »Union«.

15. September – petek. Ležim že 3 dni v bivši jugoslovanski vojaški bolnišnici v Mostah. Jutri bom – hvala Bogu – operiran. – Predvčerajšnjim sta me obiskali sestra Zora in holandka – Kobi. Lep šopek nageljev me spominja nanju. – Najina sobica, poleg mene leži neki lažje bolan domobranec, ima okno obrnjeno proti železnici. Od časa, do časa zdrvi mimo patrolna lokomotiva, ali pa osebni vlak in to je tudi vsa zabava, ki jo imam. Učim se na pamet Prešernove »Gazele«, so mi namreč zelo dobrodošle, mi vsaj čas mineva. Zaščitna sestra mi je ravnokar dala alkoholni obkladek na vrat in mi naročila, da ne smem več jesti do operacije. Sestri Zora in Kobi sta obljubili, da bosta še prišli, upam, da bosta res, saj sta bili edini na Studencu s katerima sem se dobro razumel.

Radio »špila« tisto znano: »O mein lieber Augustin« menda ja ne meni na čast, sem že mislil, da bo rekel: »morgen wirst hin« namesto »alles ist hin.« Malo sem nervozen, da bi bila vsaj že nedelja. Končno so vsi gg. zdravniki prišli do tega, kar sem sam trdil: »Operacija!« Popoldan sem bil punktiran.

Zdaj pa bogzna kdaj bom spet kaj napisal.

Danes je leto in teden, kar sem pričel pisati dnevnik. Škoda, da sem ga s prvim »letnikom« tako polomil. (Preklemana Darinka – no ja, kar je, je!)

4. Oktober. Spet sem na Studencu. Operacijo sem prestal – in zdaj čakam na drugo. Strašansko neumno, če se vzame.

6. Oktober – petek. Deževno vreme, ki traja že kakih 14 dni je postalo zelo neznosno. Mraz je v sobi in centralne peči so še mrzle.

9. Oktober – ponedeljek. Včeraj zvečer sem imel stražo, oziroma, bil sem vodnik zunanje patrole. Do 1h ponoči sem prespal v studenčevi mrtvašnici. Znotraj sta bila še dva mlada Nemca. Imeli smo imenitno noč. Ko smo ugasnili luč smo strašili drug drugega – tja do ene. Zunaj je lilo kot iz škafa, ko smo se pripravili za pohod. Tema kot v rogu nam je »pomagala«. Ob 2h ponoči smo rabutali sadje pri nekem kmetu nato smo šli v bunker spat. Dvakrat smo obhodili ves Studenec in ko je v Devica M. v polju bila ura pet – smo bili mokri do kože. Nemška M.G. strojnica je bila polna vode. Tudi v »štilarco« in v farabinko mi je prišla.

10. Oktober – torek. Dopoldne ob 11h sem odšel v Ljubljano. Z menoj je šla tudi holandka Coby. Povabil sem jo na dom. Po trdi temi in dežju sva se vračala. – Danes me je Polonca (putzmädel) čestitala – in zdaj sem prepričan, da je o tem aviziran ves Studenec. Ljudje so naju začudeno gledali, ko sva hodila po ljubljanskih ulicah mokra kot kužka.

V sobi je zdaj: 5 domobrancev, 1 civilist, Slovenec pol komunista, 1 četnik, 1 Rus in 20 Nemcev. Poleg mene leži 20 leten Nemec Zeuschel Fritz na desni pa Bigalke – tudi Nemec. Pametna dečka. Zeuschel se vedno smeje. Ravnokar je prišel na novo mobilizirani domobranec v našo sobo.

2. November – Verne duše. Še vedno v lazaretu. Za današnji dan smo napravili zbirko za sirote po padlih domobrancih. Nabrali smo 176 lir in jih oddali kuratu Tekavcu, da jih izroči. – Pred par dnevi sem doživel mislim da največji polom v življenju. Z nočno sestro (slovenka) sva prišla navzkriž. – Prokleto je dolgčas kar je ni več v našo sobo.

3. November – četrtek. Sestra Ani pride samo zvečer, ko je že tema v našo sobo.

4. November – petek. Nahrulil sem Freimana, ki je tu v lazaretu za nekakega sultana. Na vsakega ki hoče navesti pogovor z menoj sem jezen in komaj čakam da gre stran. Na moji levi leži zdaj neki Lesar iz Ribnice. Spravil se je name s celim kufrom neslanih vprašanj. Preneumno človek pri 40 letih pa tako otročji da ne razume stvari tudi če mu jo 5 krat povem.

5. November – sobota. Ani mi je rekla da mi bo posvetila če bom še kdaj vstal in sam pripravljal posteljo. Zelo me mika da bi mi res posvetila. Sicer je pa to tudi že uspeh – prve besede po celem tednu. – Moj vrat je skorajda popolnoma dober, toda zdaj so mi odkrili vodo v pljučih – lepa stvar, tako rad bi že šel nazaj v Postojno. Javil se bom v Fortunov udarni bataljon. Na teren, na teren ubijat, dokler me ne bodo ubili. Sit sem tako enakomernega življenja.

6. November – nedelja. Ani je bila pri meni sedla je na posteljo in vse je pozabljeno. Ani – Anočka.

7. November – ponedeljek. Danes je obletnica mojega bivanja v sodnijskem bunkerju. Kje ste, ki smo bili lani skupaj. Šest nas je bilo in danes sem sam – popolnoma sam. drugi so mrtvi. Sedmi, Pušenjak je v Postojni – nadporočnik.

13. Januar – sobota 1945

Zdrav sem se 8. 1. 45 končno vrnil v Postojno – in zdajle sedim v majhni karavli, ki so jo bogvekdaj in bogvezakaj postavili Italjani na Ravbar komandi, kake 3 kilometre od Postojne proti Planini. Sedem nas je – držimo stražo noč in dan v bunkerju ki je kakih 20 metrov proč od karavle. Zunaj je mračno popoldne. Strašna burja nese sneg v edino okno, ki ni zadelano s polknicami. Pri vsaki špranji prihaja sneg v notranjost in zebe me čeprav imam oblečen topel zajčji kožuh, ki mi ga je dala holandka Coby. Na preprostem štedilniku ki smo ga sami naredili vre krompir. Pravkar je Korič (neki Istran) prinesel v dveh vedrih vodo, ki je med potom zamrznila. V bližini karavle namreč ni vode; dobivamo jo v kapnici precej oddaljene gostilne. Navezani smo sami nase in na svoje orožje. Pot v Postojno je tolika, kot nemogoča, preveč je zametena. Imamo še kar zadosti orožja in municije, toda nas je pa le samo sedem – in kaj je to če…

Težka strojnica v bunkerju ne deluje dobro pri včerajšnjem preizkušanju mi je odpovedala. Seveda mraz je. Lahki minometalec pri napadu ne bi prišel v poštev, ker ni teren zato. Puške so, razen brzostrelke, malo vredne in bati se je, da ne dobiš pri šestem strelu zapirača v oko. Živimo takorekoč od božje milosti in – pravzares samo od nje. Edino dobro orožje je lahka strojnica toda ta je – ena sama.

Od 6h–8h imam stražo – zdajle je ura 5h. Sakramensko je mraz.

Včeraj sem bil pri Majdi ki je učiteljica v Postojni. Smilila se mi je, ko sem jo videl tako samo daleč od doma. Še mene včasih popade domotožje ne pa nje. – Šel sem k Piščančevim kjer stanuje. V sobi ima ledeni mraz. Preskrbel sem ji drva, nekaj drv sveže posekane smreke na Ravbar komandi.

V roke me zebe in v prste na nogi. Zunaj se je burja podvojila. Karavla se kar stresa. Življenje je pasje posebno če pomislim da smo šele 13. januarja. Toda kljub temu ne bi rad zamenjal s Sašovim ali Ljubovim pomehkuženim.

Tako samega se počutim in včasih si zaželim, da bi imel dekleta, s katerim bi se kaj pomenil. Deklico, ki bi jo imel res rad, deklico ki bi imela tudi mene rada. Je taka na svetu? Dvaindvajset let imam pa je še nisem srečal. Moji prijatelji pa so bili tako srečni.

Strašno tuli burja šipe kar zvenijo. Po cesti nese oblak snega, zraven ceste stoji tabla v trojezičnem napisu: Achtung Minen, Pozor mine, Atentione mine! Žično oviro je zametlo.

Ena deklica je gotovo rojena zame. Zakaj ne? In če bi bila ta deklica.. Ne imena ne smem napisat, ker je nisem vreden, ker pač nimam pravice, da bi jo omenil, zdajle, na tem svetu. In vendar bi ga tako rad napisal, – njeno ime bi rad napisal.

Pa saj bom preje odšel, preden bi ona spoznala, da jo imam rad. In kadar bom odšel bom proglašen za junaka. In ona bo isto mislila in takrat bom potolažen. Rekel bom: »Imel sem deklico in imela sva se rada, toda temu je že davno, davno!

Vreme se od minute, do minute slabša!

Čez 4 dni bo moj god!

14. Januar – nedelja.

Ponoči so Srbi streljali kot obsedeni. Praznovali so novo leto. Tudi mi smo jim malo pomagali. Težko je zanje – tako daleč so od doma in v tako brezupnem položaju, no pa med nami se dobro počutijo.

Vreme je še vedno pasje. Ponoči sem se bal, da nam ne odpihne karavle. Burja divja z nezmanjšano silo in cesta je popolnoma zametana. Kljub temu bom popoldne poizkusil priti v Postojno. Živ človek se ne zmeni za nas, grem torej pogledat kaj je z ljudmi.

Radoveden sem, če bom res prestavljen na štab. Govorice so, da se bo le ta selil v Ajdovščino.

17. Januar – sreda. Danes je moj god. To je moj drugi god, ki sem ga preživel drugje – ne doma. Lani sem bil v zaporih letos pa pri vojakih. Danes sem slišal od Srbov, ki imajo nedaleč od nas postojanko, da se je kralj Peter odpovedal prestolu. Rudeči bodo sigurno triumfirali. Naj, saj ne bodo dolgo. Pred par minutami sem streljal na 30 metrov v prazno municijsko »kišto«. Od 9 strelov 9 pogodkov – sem zelo zadovoljen kajti slabo italjansko orožje mi ga večkrat lomi – kje bi dobil »Mavzerko«? Propaganda se seli v Ajdovščino. Če tudi danes ni izšla naredba s katero sem prestavljen na štab, potem bom najbrž obtičal na Ravbar komandi. Bržkone bom prosil naj me premeste v Idrijo k nadporočniku Pušenjaku s katerim sva dobra znanca. Sicer pa tukaj na Ravbar komandi ni tako napačno in bržkone bom kar tu ostal. Sicer pa kaj govorim, kamor me bodo dali tam bom pa ostal.

Včeraj sem bil pri Majdi. Sam ne vem kaj naj ji svetujem. Postojna je precej nevaren kraj zdaj med vojsko in najbolje bi bilo da odide lepo domov. Ko so se pred kratkim vrnili laški republikanci nazaj v Gorico so prepovedali slovensko govorico. Naj se na lepem znajdejo v Postojni potem pa gorje učiteljicam.

Od 6h–8h imam stražo, ker je cesta ob tej uri že zdavnaj popolnoma prazna – se učim na pamet Prešernove poezije in sicer – Sonetni venec. Ne vem zakaj se mi dopade baš sonetni venec – toda zdi se mi, da zdi se mi in ne morem povedat zakaj. Prešeren mi ni več težak pesnik – zdaj ga popolnoma razumem.

Včeraj je eden naših stražarjev odšel v Postojno k zdravniku pa ga še ni nazaj. Baje je ušel. Danes smo podrli dve 30 meterski jelki. Drv namreč nimamo in vojak ne vpraša dosti. Jutri grem zopet v Postojno k Majdi.

Včeraj sem pri Zwölfu v Postojni kupil tuše in sem dal razvit ter kopirat film.

Debatiramo o zadevi izginotja našega stražarja. Lahko da se mu je zgodilo kot tistemu – saj res o Remicu mojem kolegi s propagande še nisem povedal. – Dne 17. decembra 44 se je odpravil s kolesom in brzostrelko v vas Hrašče nedaleč od Postojne. – V neki hiši ga je znan terenec ustrelil. Njegovega groba še nismo našli.

Roman je v Vipavi
Boškin v bekstvu

bivša propaganda
pod vodstvom

Remic je mrtev in jaz sem na Ravbar komandi

nadp. Pušenjaka, ki je zdaj v Idriji.

26. IV. 45 Izginuli stražar je bil med tem, ko smo ga iskali v lazaretu v Postojni.

12. Februar – ponedeljek:

Pred par dnevi sem bil premeščen z Ravbar komande v Landol – 12-14 km od Postojne. Kraj je sredi partizanskega ozemlja. Zasedeno imamo vas. Rudeči so nas že napadli, toda bili so odbiti. Naši bunkerji so se dobro obnesli. Ponoči je 8 stražarskih mest. Vsak drži 4 ure. Podnevi patrole. Vreme slabo, sneg in dež.

13. Februar – torek.

Ob 6h smo se odpravili na patrolo. Šlo nas je 16. Vodja patrole – poročnik **??** nas je v vasi Brinje, ki je kakih 400 metrov oddaljena od Landola preštel in nato smo krenili v gosjem redu po glavni cesti proti vasi Studeno. Hodili smo v razstajanju po 10 korakov. Čez pol ure se je že tako stemnilo, da nisem več videl svojega prednika. Patrola je bila sestavljena iz dveh mož landolske parade (Lenkič, Žitnik) iz osmih mož leteče policije (razni bivši četaši) in iz 6 mož brinjske posadke. – Cesta je bila zelo slaba in vsak korak ti je zdrsnil. Na levi strani je bil strm breg, na desni pa globoka dolina. Korakali smo popolnoma tiho, le kdaj pa kdaj je kdo pridušeno zakašljal. Na križpotju, kjer zavije ena cesta v Postojno mimo jame, druga pa proti naši vasi smo zavili v breg. Od tu dalje je postala pot še slabša. Lepljivo blato se je prijemalo čevljev in že itak težke noge so postale še težje. Parkrat mi je **zdržalo?** , da sem padel v blato in pridušene kletve kolegov so pričale o sličnih »podvigih«. Noč je postala še temnejša tako, da sem za vsak korak v strahu, da ne stopim v prazno. Večkrat smo se ustavili in ob taki priliki bi kmalu zgubil zvezo, ker nisem slišal prednika ko je odšel. Ob 11h smo dospeli do vasi. Okna niso bila zagrnjena in svetloba je padala po snegu, da je bilo precej svetlo. Vas je ležala v dolini pod nami in zdelo se mi je, da stojimo kot sodniki pred **stvarco?** , ki je nedolžna. Toda v vasi še vedno zadržujejo partizani in v njej ???? 90 % procentov partizansko, oziroma komunistično usmerjenih ljudi. Poročnik nas je odredil po skupinah. Bil sem dodeljen grupi, ki je držala na vzhodnem koncu vasi zasedo, za vodnika. Terena nisem niti malo poznal in bal sem se, da nalogi ne bom kos. »Studeno bo danes nekaj doživelo« je rekel strojničar, ki je polnil »seržer« lahke Brede. Spustili smo se popolnoma tiho po stezici v vas. Toda zaledenela steza nam je delala preglavice in drug drugega smo bodrili k tišini, če nam je noga zdrsnila. Prišli smo do glavne ceste, ki drži po sredi vasi, šli po njej malo naprej in zopet zavili na desno v breg. Nad neko gostilno iz katere se je slišala harmonika in petje smo se zakopali in postavili strojnico. Držali smo cesto v šahu. Naša naloga je bila: Streljati na vsakega, ki bi hotel iz vasi, ali v vas – po preteku 5 minut. Pripravili smo bombe in municijo. Druge tri skupine so zasedle steze in cesto na drugi strani vasi. Peta skupina pa je s poročnikom na čelu odšla v vas na preiskovanje hiš. Slišali smo, ko so zbijali po vratih. Ko so prišli do preko srede vasi naša zaseda ni bila več potrebna. Zmenila sva se s strojničarjem, da greva v eno, ali dve hiši. Pokrila sva partizanki in potrkala na prva vrata. Odprla nama je

slabotna ženska: »Smrt fašizmu« je pozdravil strojničar, ki je bil takih obiskov že vajen. »Svobodo narodu« nama je odgovoril moški glas od štedilnika. Osupnil sem, ker sem pričakoval, da bova razkrinkana čim bova vstopila. Potem smo se menili popolnoma po partizansko in kmalu bi mi ušel smeh, ko je dedec rekel, da ima za bele svinje pripravljeno palico. Kake 19 letna punčara me je gledala tako predirljivo, da sem pomislil – ta me že ima, kar tikala me je in jaz njo. Strojničar je vprašal, če imajo kaj klobas pa nisva nič dobila. Poslovila sva po tovariško in odšla. Zunaj sem stresel jezo nad dedcem, ki je imel pripravljeno palico zame. Toda strojničarjev smeh me je potolažil. Potrkala sva na druga vrata. Ženska je nekaj godrnjala preden je odprla toda strojničar je tako zarulil pred vrati, da je takoj zarožljal ključ. »Kdo sta?« Je vprašala. »Tovariša«. »Oh Bog se usmili« je rekla in se spustila v jok. V kuhinji je sedel star mož sicer ni bilo nobenega v hiši. Ženska nama je pravila, da so ji rudeči ubili sina očeta dveh otrok, ker je bil fašist in brigadir pri gasilcih. Dala nama je vina in mesa. Strašno me je bilo sram, da sva jo goljufala in skrivaj sem potegnil titovko z glave. Bila sta naša in midva jima tega nisva mogla več povedati. Vprašal sem, če so bili beli kaj v vasi. Rekla je da in Srbi tudi, danes popoldne. Poslovila sva se in stopila pred vrata. Glasen »stoj!« me je vrgel nazaj in zakričal sem »ne streljaj – domobranci!« Bili so poročnikovi ljudje. Ženska je moj klic seveda slišala. Kaj si je mislila je njena stvar vem le, da me je bilo še bolj sram pred samim seboj.

Potrkala sva na tretja vrata. Zopet je odprla ženska. Bila je prepričana, da sva »tovariša« zato je v tem duhu tudi govorila. Moža ima v internaciji, ker je, kot je sama rekla, pošiljal hrano v hribe. Bila je od sile prijazna z nama, tako prijazna, da bi jo najraje pritisnil. Toda ženska je ženska in vrh vsega je sama kaj malo **??**. Potem sva šla po vasi navzdol. Ob cesti je stala skupina naših in neka ženska je jokala. Stopila sva zraven. Nekdo je zahteval naj pove kdo je pobiral **??** v vasi malo pred našim prihodom. Ženska je zatrjevala, da ne ve ničesar, zato so sklenili, da jo vzamemo seboj. Preiskave po hišah so bile končane in poročnik je odbral od skupine 4 ljudi in je z njimi odšel na stanovanje sumljive učiteljice – ljubljančanke. Ostali smo štirje z žensko na cesti. Postalo je mrzlo in rahel dež je prišel pršiti. Rekel sem ženski naj gre v hišo in naj se dobro obleče. Sprva se je branila potem pa je šla. Počasi smo vsi prilezli za njo v hišo. Ob štedilniku je sedela stara mati in jokala, v izbi pa je ležal stari oče z zlomljeno nogo. Sin je bil v Trstu pri gasilcih. Čakali smo in čakali na poročnika ter njegove ljudi pa jih ni bilo nazaj. Ura na steni je bila dvanajst. Ob 1h zjutraj je priropotal po cesti voz. Zlezli smo neslišno iz hiše in čakali, da se je približal. Šli so **??** – trdno smo bili prepričani, da so bili partizani – in mi jih nismo ustavljali, ker smo imeli samo brzostrelko in par bomb ter puške. Bilo jih je devet z voznikom deset. Z čudnimi mislimi smo zlezli nazaj v hišo in čakali, čakali. Zunaj smo pustili stražo. Ob ½ 7h smo zapustili hišo poslovili smo se od ženske, ki je bila vsa srečna, da je nismo jemali seboj. Prepričani smo bili, da so naši pozabili na nas in že sinoči odšli domov. (Ob 3h zjutraj je voz prišel nazaj in vsi smo stisnili puške ko je drdral 2 koraka proč od nas po cesti) Nazaj grede sem štel partizanske bunkerje ob cesti. Naštel sem jih 36. Danes so bili vsi zasneženi **???** v njih pa je stala voda. Pričali so mi o nekdanji partizanski moči. Ko smo prišli v Brinje smo zvedeli , da smo prvi in da poročnikovih ljudi še ni nazaj. Ugibali smo kje so pa nič pametnega nismo uganili. Ker sem bil močno zbit sem se takoj zleknil po prični in zaspal.

Opoldne so mi povedali, da leži polovica naše patrole v lazaretu. Poročnik da je oslepel nekemu naredniku je odtrgalo roko, drugi pa so težje ali lažje ranjeni. Eksplodirala jim je nemška bomba.

In še to je nekdo pristavil, da je danes pustni torek.

Voz, ki smo ga ponoči slišali je peljal naše ranjence.

Danes popoldne je prišel nadporočnik Petkovšek, da zamenja poročnika Rometa. Ponoči imam 4 ure straže.

25. April. 1945 – sreda! – Dne 21. aprila sva odšla s poročnikom Debeljakom v Ajdovščino, kamor sva bila prestavljena iz postojnske propagande.

Minilo je skoraj dva meseca, kar nisem v moj dnevnik nič zapisal. Med tem sem doživel precej zanimivega.

Iz Landola sem se vrnil v Postojno po par dnevih službe. Tega, od Boga pozabljenega kraja ne bom nikdar pozabil, kajti tukaj sem imel prvikrat opravka s partizani. Vrnil sem se bolan, z visoko vročino. Javil sem se v četi, naj me raportirajo v ambulanto. Medicinec me je poslal v Trst v bolnišnico S.N.V.S. Toda baš tisto popoldne sem zvedel, da je bila proga pri Prestranku – vmesni postaji med Postojno in Št. Petrom na Krasu – bombardirana, in res – vlak v Trst ni vozil. Drug dan sem jo mahnil v Ljubljano, kjer sem ostal kakih 10 dni. Zdrav sem se nato vrnil nazaj, kjer sem nastopil službo pri propagandi, ki jo je vodil poročnik Ludvik Debeljak. Tiskal sem naš dnevni časopis: »Straža ob Jadranu«, ki je imel velik uspeh. V kratkem je postal zelo popularen. Ljudem je posebno ugajala zadnja stran, kjer smo pod »Agencijo Sovič« peglali Postojnčane obojega spola, da celo višje živine. Ker smo si včasih precej dovolili so razni zainteresirani, kot župan Šeberle in nekaj terencev pričeli pihati Nemcem na ušesa fantastične izmišljotine in ti, namesto, da bi jim povedali svoje, so jim gladko vse verjeli. Odtakrat smo morali nositi »Stražo« v cenzuro na Adria komando, ki je bila nekak nemški propagandni centrum za Jad. Prim. in k Sicherheitskomandantu, ki slovenskega jezika ni znal in si »Straže« tudi ni dal prevesti.

Torej sama zafrkancija, ki nas je upravičeno jezila. Malo pred Veliko nočjo je Ludvik zbolel, zato sem »Stražo« sam izdajal. Na Veliki petek popoldne sem izdal zadnjo (70.) številko, nato sem pripravil nahrbtnik in odšel na kolodvor. Srce mi je zaigralo – domov, v Ljubljano. Praznike sem srečno preživel v Ljubljani in njeni lepi okolici. Ogledal sem si ruševine. Obiskal sem prijatelja Sašo in Ljuba, toda z čudnim občutkom sem ugotovil, da je naše prijateljstvo šlo po zlu. S Sašom sva se celo prikrito zafrkavala (politika nas je ločila). Bil sem pri Alenki in odšel sem zopet razdvojen nazaj v Postojno. Pred prazniki sem bil v Trstu. Teta se je preselila od sv. Jakoba k Barkovljam, ker se boji bombnikov. Bližnja okolica njene hiše je res precej raztreskana. Pobral sem stvari in odšel z Opčinskim tramvajem do vrha, kjer sem počakal tržaškega vlaka. Opčinska postaja je poslovala v živinskem vagonu, kamor so bili speljani telefoni in elektrika. Postajno poslopje je porušeno do tal in prometni prostor ves razrit. Vagoni so ležali po 30 metrov na levi in desni od proge vsi izmaličeni – neme priče groznega napada. Požgane in črne so bile vse bližnje hišice in pogled nanje me je pretresel. V

srcu sem zasovražil storilce tega zločina. – Električna lokomotiva je počasi zavlekla na postajo par živinskih vagonov in dva Puhlmana za vojaštvo. Vlak je odrinil ob 5h in med ljudmi je vstal strah, kaj pa če bodo vlak napadli – vendar smo srečno prispeli do Št. Petra, kajti proga pri Prestranku je bila še vedno razdrta. Med vožnjo sem opazil na desni strani vlaka nešteto prevrnjenih vagonov, ki so jih bombe umaknile iz prometa. Štirje tuneli so bili nabito polni rezervnih lokomotiv in vagonov. Tunel je pač najboljše zaklonišče za tako robo. – V Št. Petru sem prespal noč pri naši policiji in drugi dan sem premeril 12 km do Postojne. Postojna je bila med mojo odsotnostjo prvič bombardirana. Na Velikonoč, ko sem bil v Ljubljani je bila drugič. Pri prvem in drugem napadu so uničili oziroma poškodovali **??** (inčis) ob tej priliki (**prvikrat**) je bil mrtev postojnski hotelir Paternost znan nacionalist, vendar zdaj zapeljan po komunizmu – odneslo mu je glavo. Pri laškem trgovcu Dimitriju je bomba udarila skozi okno in uničila stanovanje. To so bile raketne bombe do 25 kg, ki jih letalo izstreli iz sebe. Tudi v Mailandu so bombe naredile nekaj škode. Tretji napad sem doživel sam. Bilo je takole: Ludvik, Tone Vavtar, ki je je bil med tem ko sem bil v Ljubljani prestavljen s postojnske propagande v Razdrto pod Nanosom in jaz smo bili v propagandni pisarni, ko je zaregljala letalova strojnica. Letala so prišla brez alarma. V tistem je že zagrmelo. Vrgli so kakih 50 bomb in napravili občutno škodo. Ena bomba je uničila že od drugega, oziroma prvega napada poškodovano Dimitrijevo hišo, tako, da so se morali vsi izseliti. Tudi cerkev je bila močno poškodovana, zbit je bil stranski levi oltar. Otroci so pobirali ostanke razbitega sv. Antona. Ogromna bomba je padla malo pred elek. centralo. Drug dan sem pomagal odkopavati neko dvorišče, ki ga je zasulo. Potem pa sem dne 17. aprila doživel četrto bombardiranje, ki je bilo od vseh dotedanjih – najhujše. Povabljen sem bil k Piščančevim na kosilo. (krompirjevi svaljki). Po jedi smo malo posedeli, ko je Marija, njihova služkinja zavpila: »**Guarda** Čez par trenutkov smo začuli streljanje letalskih topov in strojnic. Kod bi me pičilo sem pograbil Malo in Fanico in stekel v klet. Nad nami pa je treskalo in grmelo se lomilo in žvižgalo pa strojnice in topovi in piš letal, ki so bombardirala v nizkem poletu. Trikrat so letala zakrožila nad Postojno in trikrat sejala razdejanje. Trikrat sem stisnil glavo med ramena. Zračni pritisk nas je metal iz kota v kot in vsak trenutek sem pričakoval, da se bo hiša zrušila in nas pokopala. Toda Bog nam je bil topot milostljiv. Počasi, morda čez pol ure, morda čez 1 uro sem šel pogledat. Nudil se mi je pošasten pogled. Postojna je gorela na 6 mestih. Cesta je bila pokrita z strešno opeko in ometom ter razbitimi šipami. Gasilci so v naglico napeljevali cevi in gasili požare. Tramovje gorečih hiš je padalo na vse strani. Ženske so cvilile in klicale otroke. Skočil sem preko ceste v gorečo ruševino in pomagal pri reševanju razbite oprave. Vse je pomagalo pri reševanju: Nemci, domobranci, dobrovoljci in četniki, gasilci, poklicni reševalci in narodni pionirji ter ljudje. Nesreča je zbližala ljudi.

Bombe so padale v neposredno bližino Piščančeve hiše. Vila »Jurca« - sosednja hiša – je gorela z visokim plamenom. Prav tako osnovna šola nasproti in bivši fašist. dom pravtako nasproti. Zadeta in zažgana je bila hiša glavnega politkomisarja za Slovenijo Vita Kraigherja, ki je bil par dni preje ujet in prepeljan iz Trsta v Ljubljano. Hotel Lev in druge hiše so tudi gorele. Skratka, Postojna je bila skoraj vsa na tleh. Pri nas na propagandi je potrgalo okna in vrata in v mojo pisarno je prineslo pločevino iz Občine, kamor je udarila bomba. Skočil sem v

sobo, pobral foto aparat in zdivjal fotografirat delo letal. Pomagal sem popraviti Piščančevo stanovanje, ki je bilo popolnoma zasuto od ometa in zdrobljenih šip. – Z večernim vlakom sem se odpeljal skupaj s kolegom Struna Vidom v Ljubljano. V Jug. tisk. sem se oglasil pri uredniku Hafnerju, ki mi je dal razvit filme. Dne 19. IV. sem se vrnil z vlakom ki je odšel ob 8h iz Ljubljane nazaj v Postojno. Dne 20. IV. sem hotel odnesti majhen zavitek Piščančevim in baš na stopnicah me je presenetil peti letalski napad. Kar po zraku me je neslo v klet. Letala so odvrgla 6 bomb na kolodvor. Dne 21. IV. sva z Ludvikom pospravila svoje stvari in sva odšla z avtomobilom v Ajdovščino. Vožnja je bila lepa, toda med potom sem mislil na dom, od katerega sem se dne 19. IV. bržkone poslovil za vsaj do konca vojne. Ajdovščina je pač predaleč, da bi še kdaj priromal v Ljubljano.

Dne 24. IV. 45. se je na cesti Ajdovščina – Gorica smrtno ponesrečil bivši Jugoslovanski politik in sedanji politični vodja srbskega »Zbora« - Dimitrije Ljotić. Avto je zgrmel v luknjo sredi mosta, ki je šofer ni videl. Mrtvega sem takoj po nesreči fotografiral. Pokopali so ga 25. IV. v Gorici.

Zdajle je ura 10 zvečer. Sedim pri mizi v najini sobi in pišem. Popoldne sem napeljal uzemljitev za radio in zdajle igra »Soldaten Sender« poskočne melodije. – Ludvik že spi. Ob njegovi postelji stojijo nemški tričetrtinski škornji in na stolu ima zloženo uniformo. Epoletke se svetlikajo kot srebro. Ob pasu visi »Beretta« – Ludvik pa spi. Oko se mi ustavlja na raznih predmetih… na umivalniku stoji moja ročna bomba – štilarca in ob njem sloni puška z bajonetom. Na peči stoji Ludvikov nahrbtnik in na enem obeh oken moja menažka. – Najina sobica je prav čeden kvartirček, čeprav je hiša v kateri stanujeva ena najstarejših v Ajdovščini. Nosi zapovrstno št. 6, toda računati je treba, da 5 njenih prednic ne stoji več. Je to graščina – in v prvem nadstropju ima tudi viteško dvorano. Duh davne preteklosti veje iz nje. Ko sem udaril po zarumenelih tipkah razglašenega klavirja, ki stoji v dvorani se mi je zazdelo, da so osebe po slikanih stenah oživele in mi govorile: »Slišiš ti človek prosvetljenega stoletja! Mi, ki vas že davno, davno ni ti prepovedujemo »igrati« na klavir, ob čigar zvokih smo se zaljubljali in živeli sijajno življenje, življenje osemnajstega in devetnajstega stoletja. Prepovedujemo ti vstop v dvorano, ki je čuvarica poštenega orožja: mečev in sulic, kajti tvoje orožje je hinavsko. Preteklost nam očitate pa ste mnogo, mnogo za nami!« Bila je to druga in mislim, da zadnja viteška dvorana v katero me je zaneslo.

Lastnica hiše je zelo inteligentna gospodična častitljive starosti 82 let. Govori 7 jezikov in je kljub letom precej šegava. Partizanom je morala tolmačiti angleški jezik, ko se le ti niso mogli sporazumeti s par angleškimi oficirji. Na obrazu se ji bere sijajno življenje, ki ga je imela še pred prvo svetovno vojno. Viteška dvorana, kostumi, klavir, kavalirji, razočaranja, škandali, uživanje, ples, bogastvo – in danes je revica brez pomočnika, danes ima samo svojih 82 let in nekaj mrtvega kapitala ter spomine.

Ura je pol enajstih. Spat grem. Še eno zvito cigareto.

26. April – četrtek. Sedim v propagandni pisarni. Okno imam zaprto, toda vseeno slišim detonacije težkih min, ki jih mečejo rudeči na naše. Že od jutra traja huda borba. Naši so se morali umakniti iz vasi Otlice. Pijani Mongoli, laški partizani in naši rdečkarji so bili v veliki

premoči. Zdajle je povedala propagandistka Marija Grumova, da so krenili iz Postojne prostovoljci – proti Otlicam. Upamo, da jih bodo z združenimi močmi krepko nakresali.

Vreme je kislo, vsak čas bo dež. Dela imam čez glavo pa se mi ne ljubi preveč. Mislim na dom in domače. Tudi lačen sem in bom še lep čas. Jem enkrat na dan. Denarja pa nimam. Tolažim se s koncem. Razmnožil sem sliko kralja Petra II. in zdaj bom poskusil malo barvati. Včeraj sem oddal pismo nekemu vojaku, da ga nese k nam domov. Ne verjamem, da se bo potrudil. Tudi kolega Marinič me je prosil, naj priložim pismo za Dominko, za tisto Dominko o kateri sem pred dobrim letom mislil, da sem zaljubljen vanjo. Tempora mutantur. Pred par meseci sva se z Mariničem še pisano gledala, toda zdaj je postal prijaznejši, sumim, da bo doživel isto kot jaz. No, privoščim mu ravno ne.

Micka navija v sosednji sobi radio. Poslušamo tudi oddaje 8. angleške armade, ki se bori v Italiji. Baje so se partizani umaknili iz Sušaka, ki so ga že imeli v rokah. Berlin so zavzeli Sovjeti. In Angleži jim bodo kmalu ponudili roko, kajti Nemčija bo zdaj, zdaj prerezana na dvoje. Führer je nekje v Tirolah. O Mussoliniju ne slišimo nič več. Fašisti so v Gorici ubili Klemenčiča Zorana s katerim sva se na našem dvorišču vedno pretepala. Padel je tudi njegov brat Dušan. Oba sta bila pri Domobrancih. Njun oče je tu v Ajdovščini stotnik.

Kilometer naprej od naše stavbe divja borba. Težke strojnice in lahki ter težki minometalci pojejo svojo strašno pesem. Po cesti vozijo prve ranjence. Nemci so. Naših je do sedaj 9 mrtvih. Nadporočnik Janežič Alojz – moj bivši poveljnik besni, ker se je moral radi slabe borbe Nemcev umakniti iz Otlice.

In to se godi prav zdajle. Ura je 7h zvečer.

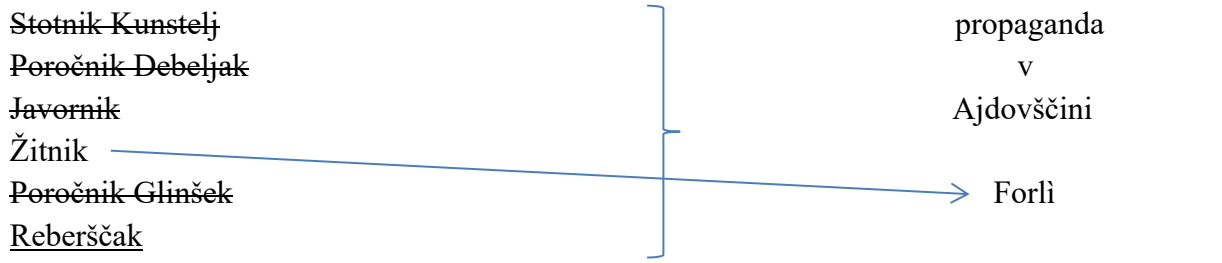
Pravkar premišljujem kako jo bom izvozil do konca vojne. Slabe upe imam, toda zaupam. Kdo neki bo bral tale moj dnevnik in bog zna kako bo razumel vse to. Mogoče bo takrat, ko ga bo bral zadovoljen in sit ter miren sedel ob polni mizi in vlekel cigareto, cigareto, ki jo je potegnil iz nenačetega zavojčka, ali pa bo vmes jedel vsaj skorje, če drugega ne. Rad bi mu v par besedah povedal, naj ga bere počasi in z razumevanjem, kajti pisec teh vrstic je lačen ker je minilo že 12 ur kar je jedel in minilo jih bo še 12 preden bo zopet. Nimam ne ene cigarete in tudi denarja ne. Toda bralec tega ne bo verjel, kajti sita vrana lačni ne verjame. V žepu imam šest lir – cigareta stane 12 lir. Za ta denar si lahko pred vojsko kupil – 140 cigaret Morava.

27. IV. 45. – petek. Deževen dan je danes. Vstal sem ob osmih in se počasi napravil v zeleno uniformo, kajti hlad je še precej občuten. V propagandni pisarni sem poslušal, oziroma smo poslušali radio London. Verona v severni Italiji je padla. Dosežena je ?? na več mestih. V Nemčiji je padel Stettin in Bremen.

Ne vem kje hodi Ludvik, danes ponoči ni prišel spat. Včerajšnja borba je potihnila, toda točnega rezultata še ne vemo.

Od tu dalje bom lepil na vsako stran dnevnika protikomunistične letake, ki jih izdaja kommanda Adria (nemška) in jih pošilja nam, da jih trosimo.

Pravkar zaslišuje, oziroma posluša – kolega Javornik – neko našo zaupnico (imena ji ne vem). Je precej zgovorna.

Iz kommande hodijo k nam trije civilisti, ki se izdajajo za Srbe, pa smo jih razkrinkali. So to Hrvatje v službi nemškega Gestapa. Včeraj sta dva od njih prišla k nam na propagando v SSovskih uniformah. Vedno brskajo med našim propagandnim materijalom in iščejo kakšne ilegalne zadevščine. Zelo moram paziti na njih prste in oči. – Toda zadnje čase so nekam poparjeni. – Ludvik in stotnik se z njimi vedno prepirata.

Zdajle je ura ½ 2h čeprav sem pojedel ves hlebček in precej neke krompirjeve mešanice – sem lačen. Ob petih bo večerja, potem grem spat, kajti občutek lakote je neznosen.

Da bi imel vsaj eno samo cigareto…

Sive megle se vlačijo vzdolž Nanosa vse, do pod Čavna. Vipavska dolina je kot ogromen kotel kjer se kuhajo in varijo megle. Droben dež prši in moči izprano glavno cesto v Ajdovščini.

Ajdovščina je lepa. Lepa je vsa Vipavska, toda baš Ajdovščina je najlepši kraj v tej prelepi dolini. Ko sem se vozil prvič v Trst, se mi čudne kraške hiše niso dopadle. Zdaj pa jih drugače sodim. Hišice z nizko streho porasle in obdane z svežim zelenjem so v jutranjem soncu tako prikupne, kot malokatera naših ljubljanskih.

Vipavska, vinorodna Vipavska – moj medvojni dom. V Vipavi je bil rojen naš bivši ban dr. Marko Natlačen, ki so ga komunisti leta 1942 ustrelili v njegovi hiši v Ljubljani – Ciril Metodova (zdaj Natlačenova) ulica.

Zvečer – pravkar smo poslušali radio: »Glas Amerike« iz New Yorka, ki prihaja preko Londona. Rusi in Amerikanci so se združili na nemški fronti danes opoldne 120 km južno od Berlina na reki Labi.

Oddal sem pismo za mamo po naši propagandistki – Mariji Grumovi. – Lačen sem, da se mi delajo kar kolobarji pred očmi. Hvalabogu, da smo ob koncu vojne. Pred mano na mizi leži pol cigarete, toda ne vem, če bi jo zdajle pokadil. Jutri ne bo nič. Ura je devet preč. – Ludvika še zdaj ni domov. V skrbeh sem, da se mu ni kaj pripetilo.

28. IV. 1945 – sobota – Ajdovščino je danes že navsezgodaj razburila vest, da so partizani zasedli Št. Peter na Krasu in Postojno. Sicer ne vemo prav nič natančnega, vendar tem alarmantnim vestem ne verjamemo. Res divjajo manjši boji na področju Št. Petra, toda hujšega kot to ni. Konferenca v San Franciscu se nadaljuje. Slišal sem, da se je Ljotić na svoji

zadnji poti peljal v Gorico na zadnji razgovor s srbskim patriarhom Gavrilom, preden se je le ta odpeljal preko italjanske meje v Švico z dvornim avtomobilom počakat kralja. Na tej poti se je smrtno ponesrečil. – Italjanski patrioti so ujeli Mussolinija, Farinaccia, Graziania, Paolleria in Guida, ko so jo hoteli pobrisati v Švico. Vsi, razen Guida, bodo postavljeni pred sodišče za vojne zločince. – Danes zjutraj je prispela v Ajdovščino velika kolona Srbskih dobrovoljcev. Bilo je okrog 50 volovskih in konjskih vpreg. – So na potu do Gorice, kjer bodo zasedli mejo ob Tilmentu. – Kljub temu, da je bližnja bodočnost precej negotova nisem nemiren. Predaleč od doma sem, tako, da le včasih pomislim nanj. Bojim da sem za dolgo dobo odrezan z domom. Slične občutke sem imel takrat, ko sem bil zaprt v belgijski vojašnici.

KONEC 1. DELA

Nama Drača iz Srbije piše.
Havaj Srbi nebojte se više.
?? njemu otvorenu pismo,
da se nikad ni bojali nismo.

Četa gazi, a barjak se vije.
Ide Lune iz stare Srbije.
Ovu pesmu spevao je Lune
kad je išo četu da zakune.
S ovom pesmom Srbija se divi,
svako žali što Lune ne živi.
Lune ima kuču i mane,
on je rodom iz Vrnjaške bane.
??

Napisano dne 23. VIII. 1944
v 44 Lazaretu na
Studencu pri Ljubljani.

Dnevnik iz mojega vojaškega življenja

2. DEL

Nedelja, dne:

29. April leta tisoč devetsto pet in štiridesetega.

V najini sobici beli slaba žarnica. Radio igra vesele melodije iz Bog ve katerega mesta. Deževen, popolnoma navaden dan je danes. Nobene spremembe v naravi, nobenega posebnega razpoloženja v stvarstvu Vsemogočnega.

Okna najine izbe so zatemnjena. Preko enega sem obesil star, raztrgan, temnordeč, namizni prt, preko drugega pa sem napel velik lepak, ki prikazuje notranjščino amerikanskega

velebombnika iz katerega se bedasto režita dva črnca – pilota; pod letalom leži razbita in požgana vas, ter napis: U.S.A. blagoslavlja Evropo.

In vendar, današnji dan ni tako navaden dan, kajti danes je radio objavil kapitulacijo Nemčije. Nemška vojska na vseh frontah v popolnem razsulu. Rusi, Amerikanci, in Angleži vdirajo v nezasedene kraje z blazno naglico.

Zdajle, prav zdajle – ura je pet minut pred deseto zvečer – čujemo nabijanje fronte pri Monfalconeju blizu Trsta. To morajo biti ogromni ladijski topovi, kajti stekla v oknu nenehoma zvenijo.

Že danes dopoldne sem opazil, da se je polastilo Ajdovcev neko čudno razpoloženje. Opazil sem tudi, da Nemci vlačijo vozove nabito polne vojaškiga materijala proti Gorici. Na cesti, ki drži mimo Ajdovškega bloka proti Gorici pa se je proti poldnevu kolona zabasala. Ogromni tovorni avtomobili so stali po sredi ceste in onemogočali promet. Vojaštvo je postavalo poleg ceste, ali pa posedalo po razmočeni travi in kamenju. Z poročnikom sva hotela okoli tretje ure popoldne proti našemu štabu, ko naju je prehitel na kolesu neki podnarednik iz 10. čete. »Pojdita po pištole! Nemce razorožujemo!« Pospešila sva korake. Stalno sva se izogibovala ljudem, ki jih je bila polna cesta. »Šarcev, kolikor hočeš!« Je vpil neki domobranček in slekel po njivi cel kilometer dolgo municijsko »žnoro«. Ob jarku poleg ceste je stala dolga vrsta nemških mitraljezov in se vsak trenutek večala. Naši so odklopili prikolico ogromnega kamiona, ki je bila polna motornih koles. Nemci so strmeli. Opazil sem prestrašene poglede. Toda našim in četnikom je šlo samo za orožje. Na bloku so trgali nekega Nemčka. Puško, nabojnjače, pištolo, bombe in drugo. Šla sva naprej. Mlad in simpatičen nemški unteroficir se je prepiral z mojim kolegom s propagande Vavtarjem, ki mu je hotel »ukrasti« bicikelj. Nemec mu je dopovedoval, da je kolo že last nekega četniškega oficirja – toda Vavtar ni odnehal. Ker me je zanimalo kako bo stvar potekla sem se ustavil ob strani in opazoval. Nemec je pričel klicati nekega srbskega oficirja, Vavtar pa ne bodi len, pograbi Švabo za vrat, mu izpuli kolo in – Vavtar mi je od daleč pomahal z roko. Šla sva ob koloni naprej. Poleg voza nabito polnega municije je stal nemški podoficir. Ko sva prišla do njega, mi je sam od sebe ponudil Browning z dvema rezervnima magazinoma. Kar takole na lepem – – v tistem momentu mi je bilo teh ljudi žal, pravzares žal. Zamislil sem se v njihov položaj. Pred Stalingradom so že bili. In danes, danes jih mi razorožujemo. Njihov ponos je moral v tistem času silno trpeti. Nemci na tleh. Je mogoče, je mogoče, da se je vojna takorekoč končala? Je mogoče, da je zaključena dolga, ah predolga doba vojne? Je mogoče da je 6 let minulo in da teh šest let človeštvo – preživelo človeštvo – – ne skoraj je nemogoče.

Današnji dan je končan. Ura je tričetrt na dvanajst. Na okenski polici nasproti mene leži pištola, ki sem jo dobil danes od Nemca. Nisem se še zavedel trenutka, ki je šel danes mimo nas. Vem pa eno, in to je, da se bo za nas v bližnji bodočnosti odprl pekel. – Partizani so zasedli Idrijo, Postojno in Št. Peter na Krasu ter vasice okoli. Popoldne sem govoril z nadporočnikom Pušenjakom, ki je pribežal z gospo iz Idrije. Povedal mi je žalostno novico, da se je Boškin – raznašalec časopisja s postojnske propagande z leta 1944 – nevarno ranil pri odhodu iz Idrije. Ročna bomba mu je padla izza pasa na tla in ga nevarno ranila po nogah.

V pričakovanju velikih dogodkov grem spat. Upam, da nam bo Bog milostljiv tudi vnaprej. V skrbeh sem za Ludvika, ki ima visoko vročino. Ima hudo influenco. Prehladil se je, ko je za četnike kupoval vino po bližnjih vaseh.

Včeraj sem mislil v Postojno po mojo in Ludvikovo nesrečno plačo. – Vlak bržkone ne vozi več. – Skrbi me kaj je z domom. – Kupil sem dve tablici neke »čokolade« in plačal 200 lir. Denar že dolgo nima nobene veljave več.

Toda, vojne je konec, takorekoč konec.

Internacijsko taborišče Visco, dne 5. maja 45 – Sobota.

Pravzaprav bi moral začeti lepo od kraja, kajti od 29. aprila pa do danes sem veliko, veliko doživel. Naj torej pričnem:

30. april – Ajdovščina – ponedeljek:

Zjutraj ob ½ 2h naju je prebudil propagandist in najin kolega. »Zvone, hitro vstani, da mi boš pomagal spakirati na propagandi! Vsi domobranci, Srbi in četniki bežimo, iz teh krajev!« (Šla sva po temnem drevoredu proti hiši v kateri smo imeli propagandni urad. Cesta je bila natrpana z volovskimi vpregami in vojaštvom. Počasi sva se prerinila skozi gnečo. Med potjo sva tekla do štabnega poslopja, če bi mogoče zvedela kaj novega, toda poslopje je bilo temno in zaklenjeno. – Na propagandi sva pričela pospravljati vrednejše stvari kakor: ciklostil, katerega sem vedno z veseljem vrtil, potem radio, pisalni stroj, nekaj papirja in barve. Vso komunistično in nemško propagando pa sva sežgala. Uničila sva vse, kar bi utegnilo koristiti rudečim, če bi prišli. Povezala sva kakih 15 paketov. Ob 3h sva bila gotova. Stekel sem proti domu, hočem reči, tja kjer sem z Ludvikom stanoval, da pripravim še svoje in Ludvikove stvari. Z mojim sem bil kmalu gotov, toda Ludvikove stvari so bile precej razmetane. On sam je imel tisto jutro 39,5 ° C in skrbelo me je kaj bo z njim. Stekel sem po mračnih stopnicah na cesto, da najdem našega zdravnika (dr. Vrčan). Zunaj je lil dež kot iz škafa. Zdravnika sem našel prav pred najino hišo in mu povedal kako je z njim. »Ne pomaga nič! Z nami mora, kajti nevarnost pred rdečimi je velika!« S težavo sem pripravil Ludvika, da se je oblekel. Najin radio sva darovala grofici, češ, če se vrneva bova plačala za sobo, če ne je radio vaš. Bila je seveda zadovoljna. – Družina, ki stanuje nasproti naju dveh je tudi pripravljala stvari za beg. Zunaj je še vedno močno deževalo, ko sem pomagal Ludviku na voz, zmetal nekaj svojih in Ludvikovih nahrbtnikov na razne že precej prenapolnjene vozove in se postavil ob voz, kjer je v debel ?? ležal Ludvik. Krenili smo ob 10h dopoldne v najhujšem dežju. Kam, ni nihče vedel. Nekaj časa sem bil dobre volje toda pot po dežju mi je kmalu zavezala jezik. Grumova Micka je junaško stopala poleg mene. Nebo je bilo temno in iz oblakov je stalno lilo. Wind jacka je sicer držala vodo, toda v čevljih in po hlačah sem bil kmalu »tam«. Cesta je bila asfaltirana vse do vasi Selo, kjer smo z glavne ceste zavili na blatno in umazano poljsko pot. Pri Batujah so nas iskala Titova letala pa je vsa kolona, k sreči, tičala v nekem gozdnatem kotičku. Razbežali smo se kot pičeni na vse strani. Sam se popolnoma pozabil na Ludvika in sem jo pobrisal kar so me noge nesle med skalovje. Od tam sem opazoval 6 lovskih bombnikov, ki so se v neredu prevažali nad nami in iskali. Kot sem že omenil pa smo bili zelo

dobro skriti. Po kakih petih minutah so odletela naprej po dolini in so kakih 5 km pred nami mitraljirali cesto. Po nadvse mučni hoji, ki jo je belil dež smo prišli do vasi Dornberg. Ogromno vojaštva je že bilo tam. Jugoslovanska vojska v domovini je šla sprejemat svojega kralja. Naš tren se je počasi premikal. skozi gnečo. Ob cesti je stalo naše vozilo s strtim kolesom. Na njem polno orožja zraven pa je klel podnarednik – vodja voza. Dež kot iz škafa. Odvrgel sem municijski trak, ki sem ga imel ovitega okoli sebe. Wind–jakna se mi je na par mestih že premočila. Na kolesu nas je prehitel kolega Javornik in vpil naj se propaganda po naročilu g. stotnika drži skupaj. Ob cesti je v jarku ležal v glavo ustreljen partizan. Obraz spačen. Titovka mu je žalostno visela na razmočenih in razmršenih laseh. Stisnilo me je ob pogledu nanj. Tudi mene lahko nekoč nekaj takega doleti kot njega. Hodil sem ob vozu zdaj na levi, zdaj na desni in opazoval ljudi ter pokrajino, ki je bila vsled dežja pusta in siva. Voli in konji so se mučili v hrib in težko obremenjena vozila so stokala pod ogromno pezo. Begunci, ki so marširali z nami so z topimi pogledi sledili našim nasvetom. Gledal sem mater s štirimi majhnimi otroki. Obraz ves rdeč in od skrajne živčne napetosti razvnet. Čim je potolažila enega, že je zajokal drugi. Pomagati nisem mogel. Ludvik je ves premočen še vedno sedel vrh voza polnega municije in min. Vedel sem da bo huda z njim. V čevljih sem imel mokro, da bolj ne bi mogel imeti in voda mi je s čelade tekla za vrat. Stisnil sem zobe in marširal, marširal. Dalje, naprej, neznanokam. Pri Volčji Dragi je stala na progi vrsta razbitih železniških voz. proga je bila vsa razrita. Prispeli smo do Št. Petra pred Gorico. Hiše ob strani ceste so bile razdrte in požgane. Od tod so namreč Nemci hajkali na partizane in zato porušili hiše. V Gorico smo prispeli ob. 5h popoldne. Dež je za trenutek ponehal pa spet prišel še bolj silovito. Gorica nas je sprejela popolnoma tiho. Z razvitim praporom smo vkorakali. Mrak je že padal, ko smo dospeli do srede trga. Ceste so bile od bojev, ki so divjali med našimi in rdečimi vse razrite. Opazil sem mnogo krvavih mlak. Tren je počasi napredoval in se vsak hip ustavil ter zopet krenil. Na levi strani ceste je na pločniku ležal vznak v glavo ustreljen laški gasilec. Odprte oči so strmele v sivo in vedno ?? nebo. Malo naprej je na desni ležala mrtva žena stara čez 60 let. Pozneje sem slišal, da je bila ustreljena zato, ker je nesla rudečim pošto. Iz goriškega gradu so regljale strojnice. Fašisti so se utrdili in streljali na naše kolone. En vod Srbov je zlezel v hiše nasproti grada. ?? so udarjale pod vozove in cesto da se je krušila in so kamenčki odletavali po nas. Med kletvinami vozarjev in prerivanjem vozov ter vreščanjem žensk smo pričeli obračati kolono. Skoraj temno je že bilo ko smo kolono malo ustavili v neki stranski ulici. Dež je lil, lil, lil. »Zvonko« me je prav po nevojaško poklical nadporočnik Janežič. »Steci nazaj na trg, in pripelji enajsto. Hm, sam naj napravim po tej peklu zapisani Gorici 2 km poti. Ceste so bile sicer popolnoma prazne toda lahko…, vzel sem revolver v roko, ga napel in stekel do trga. Tam sem ujel zadnega moža od enajste, ki je v koloni prodirala – v smrt. Zavpil sem na ves glas. »Stoj! Nazaj! Fašisti v gradu! Za menoj! Levo okrog!« Ko smo prišli do tam kjer mi je Janežič dal povelje sem ostrmel. Naših nikjer. Kaj sedaj! K sreči pa sem z baterijo lahko osvetil cesto toliko, da sem pazil na kolesnice vozov, ki so se v blatu dobro poznale. Spotaknil sem se v nekaj mehkega! Posvetil sem. Bil je crknjen, ali ustreljen velik pes. Prispeli smo do bloka, kjer so rudeči naredili barikade. Prevrnjeni vozovi, sodi, španski jezdeci, prevrnjeni avtomobili in kamijoni. Ob cesti je ležal ubit konj. In malo naprej vznak ustreljen partizan. Na bloku smo zavili pod viaduktom na cesto, ki drži proti Vidmu. Na obeh straneh so gorele hiše in osvetljevale žalostno okolico. Naš tren je

dobro odšel iz tega žalostnega kraja, že so pričeli fašisti metati težke mine prav na blok. Menda so nas v svitu požara opazili. Zažgali so še par hiš v okolici. Nagnali pa so nam le malo novega strahu v kosti, drugega nič. Kmalu smo ujeli naše čete. Dež se je zopet ulil. Do smrti utrujeni so se vojaki pomešani s civilisti vlekli po cesti naprej. Tudi meni so odpovedale noge. Za nami je gorelo že celo predmestje Gorice. Postalo je hladno, da sem ves trepetal. Spomnil sem se matere z otroki in hudo mi je bilo, da ji nisem mogel pomagati. Ob enajstih ponoči smo dospeli do Maše. Zapihal je mrzel veter in mi nosil težke deževne kaplje v obraz. Šestnajst tisoč, do kože premočenih vojakov je zmrzovalo in stalo na cesti in voda je kar tekla po njih. Eden od teh sem bil jaz: Vas je bila mirna in niti eno okno ni bilo osvetljeno. Na pol mrtev sem pričel butati na vrata prve stavbe. Odprla so se to sem še vedel. Ne vem pa kako je bilo potem. Zjutraj sem se, moker kakor sem bil, zbudil na cemetnih tleh. Zbudil me je mraz. Zbit in utrujen sem se dvignil. Soba je bila nabito polna vojakov in civilov. Spali so vsevprek, duševno in telesno utrujeni. Po vsem životu sem trepetal, tako, da niti cigarete nisem mogel prižgat. Zunaj je dež ponehal. Jutranje sonce me je malo ogrelo. Menjal sem skoraj segnite nogavice in pričel sušiti mokre cunje na ograji nasproti hiše v kateri sem spal. Cesta je bila še polna vojaštva, ki se je pripravljalo za nadaljni marš. Opoldne smo odrinili. Spet je pričelo deževati. To je bilo: dne 1. maja. Oficirji so nam rekli, da bomo počakali Angležev v bližnji vasi. Res smo dospeli do Villa Nuove. Ludviku se je poslabšalo. Namestili smo se v neki laški letalski vojašnici. Prispeli smo ob 3h popoldne. V potoku sem si umil noge in obraz. Za trenutek sem se pogledal v ogledalo in sem ostrmel. Gledal me je umazan, prepadel, bled, neraziran obraz. To naj bi bil jaz – strašno. Ludviku sem pripravil posteljo na prazni podstrehi. Zrušil se je nanjo in zaspal kot ubit. Ker se je govorilo da bomo vsak hip krenili sem svoje stvari zopet pripravil skupaj in jih zanesel pod obok bližnje kapelice, kjer je bila zbrana propaganda. (Angleži prišli dne 1. maja zvečer v Villa Nuovo). Neki duhovnik – begunec se je spomnil, da je danes 1. maj, zato smo se pripravili na šmarnice. Sredi litanij pa vstopi v kapelo naš kurat stotnik in pove velenovico: »Angleži so tukaj!« Planil sem skoz vrata. Pred vojašnico so stali štirje oklopniki in mladi Saksonci so se nam smejali. Imel sem utis, da se je zemlja za trenutek ustavila da bi lahko dobro opazoval prve Angleže, prve osvobodilce. In obenem z angleži se je ulil dež. Posadili smo tankovce na rame in jih odnesli v majorjevo sobo. Major jih je sprejel kot pravi vojak: »Zaenkrat prisrčno pozdravljeni, naprej pa bomo govorili, ko bodo prišli vaši oficirji!« Na pol neumen raznih občutkov sem se zavlekel spat v šolsko poslopje, kjer so spali civilisti. Prespal sem vso noč. Zjutraj smo kmalu odrinili, toda prišli smo samo do Maše, kjer smo čakali povelja za naprej. Ker le tega ni bilo smo se zgodaj popoldne vrnili nazaj v Villa Nuovo di Farra. V neki civilni hiši smo si propagandisti pripravili »posteljo« iz slamce kar na tleh. Večerjal sem bel kruh in ocvrta jajca pri dveh starejših Furlanih. Ljudem v teh krajih je vojna skoraj povsem prizanesla. Samo sladkorja in kave jim je primanjkovalo. – Nadporočnik Pušenjak je ostal s svojo ženo kar pri obeh dobričinah, sam pa sem odšel spat v naš »hotel«. Ponoči, hočem reči, proti jutru sem imel 1 uro straže. Tudi stotnik in en poročnik sta stražila, toda noč je bila mirna. Naslednji dan 3. maja smo krenili na pot spočiti toda večinoma prehlajeni naprej. Dospeli smo v mesto Cormons. Tu smo pogrešali Pušenjaka, Vavtarja, in Javornika. Kje so. Zvečer so prišli vsi nasmejani. Pušenjak je pravil, da so prišli v sredo laških partizanov, ki so jih na moč prijazno sprejeli. Peljali so jih v dva gradova in jim pokazali najlepše sobe za prenočišče. Seveda so bili to laški partizani, ki so imeli o komunizmu bolj malo pojma. Rdeče zvezde so pa le nosili.

Pušenjak jih je navlekel, da Angleži razorožujejo vse partizane. Takoj so zginile laške **??** okrašene z rdečo zvezdo s streh in celo partizani sami so jih pometali proč. Noč smo prespali v neki kuhinji kar na tleh. Radio je poročal, da sta Hitler in Göebels napravila samomor. Stotnik nam je rekel, da gremo drug dan s kamijoni naprej. Ludvika smo spravili v Cormonško bolnišnico. Drugo jutro dne 4. smo zopet na maršu. Srečavamo laške partizane in partizanke. Naši se jim smejejo in lahom se »fržmaga«. Neki tak rdečkar me je tako hudo pogledal da sem se moral smejat. Srbi bi jih najraje »pomalicali«, toda povelje: »Sovražnosti med nami in partizani je ustavljeno«, je imelo svojo moč. Prehitela, oziroma srečala nas je angleška motorizirana edinica. Mogočni tanki so **hlastali cesto** in težka vozila so z neverjetno naglico drvela mimo. Pogledal sem revne volovske vprege našega trena in nasmehnil sem se.

Toda če nas oborožijo, lahko računajo na nas. Kolona se je ustavljala na vsakih 100 metrov. Po trudni hoji smo prikorakali do reke Nadiže. Baš na mostu smo počivali. Letala so v prejšnjih časih bombardirala dolg most preko Nadiže toda niso zadela ogromen lijak je zijal prav pod mostom. Vojaki so metali ročne bombe v vodo. Ogromni vodni stebri in močan grom so se videli in slišali precej daleč. Major Debelak je grozil, da bo tistega, ki meče na mestu ustrelil pa ni nič zaleglo.

Veliki angleški kamioni znamke Dodge so nas prehitevali. Prevažali so vojaštvo v ogromno koncentracijsko taborišče Visco, kjer so pred dvemi leti trpeli Slovenci pod Italijani. Podpolkovnik Ferenčak, ki je s svojo soprogo pribežal peš iz Postojne v Ajdovščino in od tam vedno z nami, ter nadpor. Pušenjak s svojo soprogo in ogromnim tovorom smo se ob cesti ustavili, da počakamo na prevoz. Avtomobili so švigali gor in dol po cesti in pobirali od zadaj vse. Ob 7h zvečer smo prišli tudi mi na vrsto. Naložili smo se v voz in z silno brzino nas je avto popeljal zadnjih par kilometrov do taborišča. V njem je že mrgolelo antikomunistične vojske. Ko sem si taborišče pobliže ogledal sem bil razočaran. Barake so bile opustošene, šipe na oknih pobite in o kakih ležiščih ni bilo sledu. Z nadp. Pušenjakom sva pričela pripravljati prostor, kjer naj bi spala propaganda. Z združenimi močmi sva sklatila z nekega oboka par desk, potem sva »organizirala« nekje malo slame in ležišče je bilo tu. Naša, hočem reči, propagandna klapa šteje zdaj 17 mož, spali smo v neki ogromni avtodelavnici in sicer v prvem nadstropju. Sam spim med Pušenjakom in g. stotnikom. Zgodaj zvečer smo polegli spat, kajti luči ni.

5. maj. – sobota. — Zgodaj zjutraj so nas postrojili z orožjem. Major nam je v kratkih besedah razložil zunanjepolitični položaj. Danes je končala vojna. Nemčija je dokončno kapitulirala. Potem so nas razorožili. Svojo puško sem že včeraj oddal, danes sem pa položil angleško brzostrelko in Efenko, ki sem jo pred par dnevi dobil od Nemca. Razorožitev ni potekla popolnoma mirno. Neki srbski dobrovoljec je potegnil nemško »štilarco« in legel nanjo da ga je razneslo. Drugi se je ustrelil pred angleškim vojakom v čelo. Seveda je bilo angležem močno žal vsega tega, toda jasno je, da radi nas ne morejo tvegati političnega spora med Rusijo, ki podpira Tita in kateri je zahteval izročitev nas vseh partizanom.

Danes smo dobili prvič angleško hrano. Prepečenec iz Avstralije, konzervo mesa in zelenjave iz Argentine in mleko iz neke New–Yorške tovarne. Vojaki so nam delili cigarete in čokolado – pravo čokolado.

Zjutraj so naši zaklali vola. Vsi, četniki, mi in dobrovoljci ga bomo imeli za dva dni. Dela nimamo nobenega, samo jemo. Ne jemo – žremo. Žremo na debelo. Imam skoraj 1 kg surovega masla, ki se mi bo gotovo pokvarilo.

6. maj – nedelja. Zjutraj smo navsezgodaj vstali in pripravili oltar za sv. mašo. Na par praznih vojaških zabojev smo postavili neko kovaško mizo, vse skupaj smo pregrnili z državno zastavo in oltar je bil tu. Svečniki so bile prazne, angleške konservne škatlje. K maši se je zbralo precej ljudi, ki so vneto prisostvovali. Potem smo oltar posodili hrvaški legiji, ki je bila »ložirana« par barak naprej.

Tudi danes smo »fasali« hrano iz angleškega magazina. Sploh so Angleži od sile prijazni z nami. Obiskal nas je neki njihov general. (Zdi se mi, da nas bodo v kratkem preoblekli in znova oborožili, kajti konferenca v San Friscu se je razbila.)

Danes je precejšnje število angleških kamijonov pričelo prevažati naše vojaštvo naprej v Italijo. Kam ne vemo, vemo samo to da gremo v bolj urejene razmere. Slovenci pridemo baje jutri na vrsto.

7. maj – ponedeljek. Še vedno v Viscu ura je poldne. Ravnokar sem dobil »Donald Cook's« konzervi in »Sunshine–Ballarat« prepečenec. Valjamo se po slami, ali pa kar po prašnih tleh in jemo, jemo. Stotniku Kunstelju sem dal knjigo »Vozniki« in zdaj jo bere sedeč na avtomobilskem kolesu brez gume. Stavba v kateri smo se nastanili je kakih 60–70 metrov dolga, bivša avto–mehanična delavnica. Spimo kar med neuporabnimi motorji, vijaki, žarometi, bencinskimi tanki, blatniki, vzmetmi, žicami, gumami in vsem mogočim železjem. Vsak spi tako, kakor si je postlal.

8. maj – torek. Tudi danes ni bilo avtov po nas. Zapravljamo čas po slamnatih ležiščih. Pravkar smo bili v zboru. Poročnik Potočnik poveljnik posadne čete nas je vprašal, če ima kdo še orožje. Baje so Angleži zaprli dva Srba , ki sta še nosila revolverje. Nekateri pravijo, da samo radi tega ne gre naš transport naprej. Drugi spet, da so partizani razrušili neki most v bližini. Najbrž nič ne drži. Razmere pač niso še urejene in Angleži rabijo avtomobile zase. Pričeli bomo izdajati časopis za slovensko vojaštvo in sicer v treh izvodih. Pač svojevrsten časopis, toda razmere ne dopuščajo večje naklade. Nimamo razmnoževalnega aparata, samo tipkalni stroj. Z Javornikom sva dne 30. aprila pustila vse stvari, ki sva jih v propagandni pisarni spokala – v Ajdovščini, ker ni bilo prostora na vozu. Tudi moja letna vojaška oprema in 3 odeje so ostale tam. Zdaj jih sigurno uporabljajo partizani. Škoda, da nisem prestrelil ciklostila, kajti zdaj komunisti sigurno tiskajo nanj.

9. maj – sreda – Visco Danes je pet, oziroma eno minuto po polnoči, končala vojna v Evropi. Na vseh evropskih bojiščih so bile ustavljene sovražnosti. Vojna na Pacifiku še traja.

Tu pri nas je že par dni precej vroče vreme. Sonce neusmiljeno žge, čeprav smo šele na začetku maja. Vsak dan pričakujemo, da nas bodo odpeljali. Zdaj smo navadni vojni ujetniki in Angleži lahko narede z nami kar hočejo.

Včeraj sem opazoval rakete, ki so jih metali Srbi iz taborišča v Palma nuovi in Gonarsu. Tudi naše taborišče je praznovalo konec vojne. Kdaj bom videl dom, ali kako se godi domačim ne vem. Vem samo to, da sem nad koncem vojne in nad Angleži, zaenkrat, močno razočaran.

Kako so Angleži rešili vprašanje ljubljanskih domobrancev? Ali bodo Titove čete zasedle Ljubljano? Kako bodo postopale z našimi družinami? Ali bodo naši bežali, če bodo imeli možnost za to? To so vprašanja ki si jih stalno zastavljam in na katere mi nihče ne ve odgovoriti.

Včeraj je izšla 1. številka našega taboriščnega časopisa: »Naš vestnik«. Tipkal in sestavil ga je nadporočnik Pušenjak. List smo stipkali v dveh izvodih.

Toda vrnil se bom in vrnili se bomo vsi! In takrat…

Prisegam
pri živem Bogu v katerega
polagam od danes naprej
vse, prav vse upe; prisegam
pri edini ženski, ki sem jo
imel kdaj koli v življenju rad
pri moji dragi mami
prisegam pri moji mali, a
lepi domovini Sloveniji,
da se bom maščeval nad
njimi, ki danes vladajo.

Gorje vam Gorjančevi, gorje vam Dobrilovi, gorje tebi Saša in Ljubo, gorje vsem, vsem, vsem, prav vsem, ki se danes smejete.

Visco, 9. maja 1945, Zvone

Cesena – 11. maja. 1945 – petek. – Včeraj nisem pisal. Bili smo ves dan na potu, nisem imel prilike za to. Včeraj so nas v Viscu na vsezgodaj zjutraj spravili na noge, nas postrojili in odpeljali proti jugu. Šli smo preko Latisane, San Doma, do Mestre, ki leži dobrih 10 km od Benetk. Silno dolga avto kolona je z brzino 60–70 km ponesla 17000 ljudi preko razbitih in nanovo popravljenih mostov, preko razrvanih in zopet nasutih cest in preko ostankov bombardiranj. Naše zastave so plapolale v močnem vetru in ljudje so nas začudeno gledali. Videl sem laška mesta – zbombardirana in razsuta, da je joj. Videl sem prepodene in prestrašene obraze prebivalcev, ki komaj verjamejo, da je svetovna morija zanje končana. Tu in tam je po strašnih ruševinah brskal človek in iskal bogvekaj. Milijonom je vojna vzela domove, milijoni so begali v tem času brez doma po svetu. Šli smo preko mesta Mestre in naprej do Monselice, kjer se je kolona ob 9h zvečer ustavila. Angleški šoferji so nam rekli, da bomo […] zdaj nimamo več straž. V mesto pa kljub temu ne smemo, kajti laški komunisti bi v tem primeru ?? nekaj žrtev. Vedno, kadar se peljejo mimo našega taborišča na kamijonih – vedno vpijejo: »Schiavi – brutti«. Mislijo da smo ujetniki. Vsaka rudeča cunja jim služi za

zastavo. No v kratkem jih bodo dobili po grbi. – Luči nimamo spat gremo s prvim mrakom in le–ta je že tu.

21. maj, – binkoštni ponedeljek – Forli.

V naš časopis sem dal oglas, češ, da kupim film. Včeraj mi je nekdo res ponudil enega. Plačal sem 100 lir, kar je razmeroma poceni. Danes bo izšla 6. številka našega lista. – Včeraj je močan veter nanesel v naš šotor toliko drobnega prahu, da sem moral vsako malenkost zase očistiti. Tudi sam sem bil kmalu ves umazan in prižast od potu in prahu. Danes bomo nadaljevali lahkoatletske tekme. Binkoštni prazniki so mimo nas. Spomnim se, da mi je pred dobrim mesecem mama naročila, naj prinesem za binkošti kaj vina s […].

[…] narejenih šotorov in gledajo za svojim komandirjem, ki se bo razčesnil od vpitja. Pol ure nato stoje čete postrojene. »Mirno!« poda povelje. Nekaj se jih zgane ostali se leno postavijo v mirni stav. Kam bodo šli. Nihče ne vpraša. Treba bi bilo odpreti ustnice in to je muka v tej vročini. ?? je kot kotel pod katerim gori. Z lešom pokrita steza je razbeljena. Bos ne moreš stati na njej niti sekundo. Čudno, ob rundi raste roža. Ni uvela kot mi. Živa je, življenje je v njej. Gledam to rožo in zdi se mi da sem doma na balkonu kjer so cvele pelargonije. Ena sama rožica sredi žgočega pekla mi je pričarala dom pred oči. Kje je moj dom? Več sto kilometrov je oddaljen – izropan. Doma ni več. Domači so zbežali. Kje so, ne vem. Če jih bom videl še kdaj – ne vem.

Ko sem se zadnjič poslavljal od doma, sem po stopnicah grede ponavljal Balantičevo: Reci mi mati besedo, besedo v slovo, vidiš me zadnjikrat, mene več k Tebi ne bo!... In zdaj bo menda res tako. Strašno. – Sonce žge, žge, žge.

3. Junij – nedelja – Forlí. Pred par minutami sem dobil pismo. Pisala mi je – mama, in sicer iz koncentracijskega taborišča v Manigu, blizu Trevisa. Z njo sta še Majda in Jelena. Oče, pravi mama, je odšel pozneje in je bržkone še v Beljaku, ali Celovcu; nič točnega ne vedo o njem. Pismo bom shranil. Piše, da so imele samo četrt ure časa za odhod in da nimajo niti zadosti obleke, niti denarja. – Premišljujem kje in kako bi prodal foto–aparat, da bi jim poslal. Vprašal bom na našem general štabu. Prodam ga za ceno 6000 lir, pod pogojem, da je aparat še vedno moj, dokler teh 6000 lir ne vrnem. Aparat naj služi za snemanje zgodovinsko važnih slik in kot propagandni pripomoček.

Ricione je blizu Riminija. Popolnoma raztresen sem in misli še zdaj nimam zbranih. Nisem se še zavedel, da je strašna usoda posegla s svojimi tipalkami prav med nas, med našo družino, in nas raztepla po svetu. Hvala Bogu nisem se še zavedel. Želel bi, da se sploh nebi, kajti usoda je prestrašna in resnica prekruta, tako, da je ne bi prenesel.

Ura mora biti okoli sedme zvečer.

Forli – dne 4. junija 1945. ponedeljek. – Glava me boli in nahod se me je pošteno lotil. Študiram na kakšen način naj bi pisal moj dnevnik, da bi zapisal vsako malo zanimivejšo stvar. Zgodi se, da na kakšen dogodek tekom dveh dni pozabim in ga pozneje tudi ne napišem. – Sklenil sem, da bom kratek in natančen pri pisanju. Zdaj mi je ostal samo še moj

dnevnik in par prepraktičnih malenkosti. Vse drugo sem zgubil. V nahrbtniku imam dva para nogavic, brisačo in par robcev. Na sebi pa srajco, ??, Wind jakno, suknjič, nogavice in čevlje. Razen par risalnih potrebščin nimam ničesar več, kar bi me zanimalo. Aparat sem prodal – prodal za 6000 lir brezpogojno, da sem lahko poslal domačim, ki so brez denarja v Manigu. Skrbi me za očeta, ki je bolan in slaboten po naravi pa se mora potikati po svetu in bežati pred rdečimi.

Prodal sem košček svojega življenja. Prodal sem moj foto–aparat. V njegov spomin naj zabeležim njegove vrline: Agfa–Billy–Rekord, –anastigmat 1–4–5. Format 6x9, sekunda – stopedesetinka, metraža: 80 cm – ∞. Z njim sem posnel nad 2000 slik, ki so zdaj šle po vodi. Od aparata nimam nikakih spominov več. Kupil ga je kolega Lovro Čeh, ki že ima en aparat, tudi 6 x 9 formata. Toda kljub temu, da sem ob najljubši predmet – me navdaja neko divje zadovoljstvo, zadovoljstvo, da sem pomagal – svoji mami in svojima sestrama.

[…] so Angleži na Koroškem predali 8 tisoč domobrancev 4 tisoč dobrovoljcev – partizanskim oblastem. Sicer, pravi, se je rešila večja množina vseh teh prodancev, toda kar je storjeno je nepopravljivo. Nam, je rekel, se tega ni treba več bati, ker je stvar s strani Vatikana že likvidirana. Trdi, da nas bodo vse slovence poslali v bližino Firenc, kjer bomo prišli skupaj z domačimi. Vojna med Angleži in Sovjeti še ne bo kmalu izbruhnila, vendar pa bo prav gotovo. Do takrat bomo ostali v tujini, kot izgnanci, oziroma brezdomci, kot nam pravijo Angleži.

16. junij – sobota! Pravkar se je vrnil naš general Andrej (Prezelj) iz Ricconeja, kamor gre skoraj vsak drugi dan na obisk k našim civilnim beguncem iz Primorske. Oba osebna avtomobila stojita poleg našega šotora kot dve jekleni zveri sredi napol golih »civilizirancev 20. stoletja«. Čuden kontrast tu v tem zapuščenem in vendar tako živem logoru. Za denar, ki sem ga dobil od ure, sem kupil cigarete, ki si jih s Cirilom bratsko deliva. Mojo birmansko uro sem namreč prodal kapetanu kuratu Kunstlju za 1200 lir. Za ta denar sem dobil ca 260 angleških cigaret. Za aparatom je šla še ura. Naj gre vse k vragu. Če sem zgubil vse kar sem imel doma, potem naj gre še to kar še imam po zlu. – Danes je izšla že 28. št. Jugoslovanskega vest. Pričel sem pripravljati risane smešnice, da bomo izdali naš list smešnic. – Mrak je že, vidim, da bom moral preje pričeti s pisanjem. – Danes nam bodo razdelili mast, češ, da ne morejo zabeliti s tako množino masti tiste »demokratske juhe«. – Kmalu bomo šli na gostovanje, kajti spored za akademijo je že naštudiran. Prav za mojim hrbtom se vleče – zabodena žična ograja če se naslonim me zbode. To so angleži! Zanje smo se tepli in nanje smo računali – Fuj!

27. junij – sreda – Forli II. Včerajšnji in današnji dan sta malo hladnejša. Celo deževalo je, in pravkar je ponovno pričelo pršiti. Težko pričakovani dež pa je porazno vplival na ubogo vojaštvo, ki nima nepremočljivih šotorov. Kar celi potoki vode so drli izpod odej in slabih laških **celten**. Taborišče – prej prašno – se je mahoma spremenilo v samo blato, ki se nam je lepilo po nogah in ki smo ga raznašali v šotore. Nevihta je bila sicer kratka, toda povzročila je celo revolucijo.

Forli. 30. junij – sobota. Včeraj sem po dolgem času, zopet dobil pismo iz Maniga. Mama mi piše, da bi se rada že vrnila domov. Uboga mama, kako naj ji povem, da smo prodani in za dolgo dobo izročeni tujini. Odpisal sem ji silno kratko in skracano pismo, ne da bi ji vso stvar razložil. Kaj je z očetom in Štefanom še danes ne vem, niti tega ne vesta mama in sestri.

Na Vidovdan dne 28. junija sem bil povišan v čin kaplarja in sicer radi zaslug med vojno in na priporočilo mojega predpostavljenega. – Za ta jug. drž. praznik smo priredili akademijo.

Včeraj in predvčerajšnjim je divjal po kampu močan veter in marsikak šotor je odneslo. Na vidovdan sem bil v mestu. Prijazen Anglež – študent nas je z Marico prevažal po italjanski kampanji nazaj gredoč smo kupovali sadje in kruh. Kruha že dolgo nisem pokusil. Saksonci nam še vedno dajejo le prepečenec. Hrana je natančno preračunana in zdi se nam, da mislijo z nami kar kmalu na kratko opraviti.

Kakšno barabsko politiko so zavzeli do nas, ki so nas pognali v vojno proti Nemcem in ki so nam vsega obljubovali – dokazuje letak, ki je nalepljen na sledeči strani. Prodali so nas, prodali so Jugoslavijo teptajo male narode, vse samo zato, da bodo obdržali poper, papriko in vse ostalo, kar je njim važno. – Jezi me, da na to nisem računal. Vsi smo gledali v Angležih osvobodilce in rešitelje, – zdaj pa nam le–ti očitajo sodelovanje z Nemci. – – Angleži!

Zdaj sem postal urednik komičnega lista »Tse–Tse«. Izdal sem že dve številke in zdaj pripravljam tretjo. Dela imam čez glavo. – Čudim se, da morem tako lahko prenašati to neverjetno usodo.

Zvone.

12. julija Dnevi brez posebnih dogodkov gredo mimo. Pičla poročila iz domovine nam vznemirjajo živce. Vročina brez dežja neznosno vpliva na nas. Smo še vedno v Forliju. Prekleta usoda. Zvone.

Forlí 30. julija 1945. – ponedeljek. Močan, razbeljen veter že dva dni nosi in dviguje po našem taborišču oblake prahu. Vročina je neznosna. Imamo 45 ° C. Do sedaj je 2–3 krat malenkostno deževalo, sicer pa je kot v peklu.

Iz Maniga sem dobil medtem dve pismi. Mama mi piše, da ni nikjer dobila dela. Belim si glavo, kako bi ji pomagal. Sklenil sem, da ostanem v vojaškem taborišču, čeprav je to velika žrtev. Lahko bi ušel, in si v Trstu poiskal kakšno službo s katero bi preživljal mamo in sestri. – Oče je ostal v Ljubljani. Prisiljen je delati v Jugoslovanski tiskarni, kjer komunisti tiskajo Ljudsko pravico.

Tržaška teta Ana je bila že pri nas v Ljubljani in je pisala mami v Manigo.

– Ostal bom torej v lagerju, ker sem kljub vsemu, ki nas tare še vedno – idealist. Ostal bom, ker zaupam, slepo zaupam našemu generalu Andreju. Vem in vidim, da smo takorekoč zapisani žalostnemu koncu, toda dokler bo na našem general štabu sedel Andrej, major, in oba kapetana, toliko časa bom vztrajal tudi sam.

Zvečer, ko pekoče sonce zgine za srbskim lagerjem zlezem izpod šotora in si oddahnem. Boli me, ko vidim, da so fantje nezadovoljni in, da godrnjajo. Res je dogodki preteklih dni so bili hudi za nas. Padec angl. ministr. predsed. Churchilla nas je precej pretresel. Zmaga laburista se nam je zdela – naš konec. Lagerske race so se zelo namnožile. Bati smo se pričeli, da nas ne izroče Jugoslaviji. Danes, se mi zdi, se je cela stvar že malo polegla, toda nihče nam ni rekel da ne bomo, oziroma, da bomo izročeni. Kljub dobrim, oziroma, premirjevalnim novicam smo osnovali trojke, ki se bodo v slučaju izročitve prebijale po Italiji do Primorske in nato do domačih gričev, kjer bomo osnovali ilegalne Petrove oddelke. – Svoje trojke še nisem sestavil. Manjka mi tretji. Prvi je Svetozar – generalov ??. Izboren kolega in študent, kar je glavno. Borb zgleda še ni vajen, toda glavno da bo poslušen. Vodnik bi bil jaz, le tretjega ne morem zbrati. Ciril je preveč samosvoj in bi ga med potjo pričel po svoje lomiti, tako, da bi jo sigurno slabo izvozili. Kakega strahopetca zopet ne bi rad, kajti marsikaj bo treba prestati. Seveda pa ni še nič gotovega. Minister Vasiljević nam je včeraj govoril, da ima Anglija do Petra »gotove obveze, češ, da bodo Jug. Avst. in Grčija zopet kraljevine in da se bomo v doglednem času vrnili.

– Pred tednom dni, ali nekaj več, mi je bilo ukradeno nalivno pero zato čičkam s svinčnikom.

– Škoda, moj dnevnik ni popoln. Toliko doživimo, toliko bi lahko pisal pa ne morem. Čez dan niti misliti ne morem več. Tolažim se da bom po vojski zbral vse lepo skupaj in stipkal vse v boljši slovenščini. Če pišem mi besede ne tečejo tako gladko kot če govorim.

1. avgusta – Forlí. Mojca mi je posodilo črnilo in zdaj bi rad kaj več napisal, kajti vreme je deževno že dva dni.

Včeraj popoldne je zadivjal nad našim taboriščem v smeri proti Ceseni in Riminiju hud vihar. Prišel je tako nenadno, da je moral vsakdo ostati na mestu, kjer je bil. Sam sem se na srečo nahajal prav blizu mojega šotora, ko me je prvi val zavrtel, da sem se opotekel. Veliko šotorko, ki sem jo imel v roki mi je piš iztrgal iz rok in odnesel v žično oviro kjer jo je skoraj popolnoma razcefralo. Podrlo nam je »plehnato Avstralijo« in ogromni avstralski šotori so se povečini podrli. Cirkus je trajal ¼ ure pa je napravil za 3 ure dela vsakemu posamezniku (če bi delal vse sam bi moral garati 4 leta in 12 ur vsak dan). – Ponoči se je komedija ponovila in vsi smo se bali, da nam ne podre šotora nad glavami. Danes zjutraj pa je pričelo deževati. Šotorka se je premočila in dež mi je prikapljal na posteljo. Da na posteljo, kajti iz desk, oziroma zabojev za prepečenec sem naredil postelji eno zame eno za kolega Rozino ki spi poleg mene pod veternim krilom kult–proso šotora.

»Lepo italjansko nebo« je oblačno in obeta se nam še ena pošiljka dežja.

Včeraj zjutraj se je kapetanu Pušenjaku rodil sinček danes pa mu je umrl in pravkar delajo štajerski četniki majhno krsto za mrlička.

Forlí, 13. septembra. Dvainštirideset dni je mimo. V tem času nisem nič pisal. Sam ne vem zakaj. Če pomislim zdaj malo nazaj, mi pride nekaj dogodkov, ki sem jih deloma že pozabil, na misel.

Mama in obe sestri so se med tem preselile iz Maniga v San. ?? , blizu Ankone. Prišle so tudi v logor. Zadovoljen sem, ko sem jih videl zdrave in vesele.

Mene zopet muči vrat. Žleza mi je zopet otekla, kot lani in bojim se, da bom moral prestati še eno operacijo. Ležim sicer v ambulanti, toda dan preživim v logoru. Čez dva dni bo obletnica moje prve operacije.

Čez teden dni odpotujemo v južno Italijo, in sicer v mesto Eboli blizu Napolija. Logor bo 12 km dolg. Tam bomo vsi skupaj. In sicer slov. četniki, domobranci, dobrovoljci, hrvati, in srbski četniki. Vsi smo zdaj od Angležev priznana kraljeva vojska. Naš kralj Peter II. je pred nekaj tedni preklical sporazum Tito–Šubašić, odstavil svoje regente in sestavil novo vlado. Predsednik je Maček za ostale ministre še ne vemo.

Včeraj je prišla iz Ljubljane žena g. majorja Skalarja. Pravi, da so Ljubljančani že precej ohlajeni in se zelo sprašujejo kaj je z nami in kje smo.

Od očeta nimam še nič vesti. Sicer sem mu pisal, toda bržkone pisma ni dobil, kajti v »Ljudski pravici« nisem od 1.–6. septembra zasledil domenjenega oglasa. V Forliju samem se Angleži večkrat stepejo s partizani. Na vidiku je kom. revolucija v celi Italiji. V tem momentu imamo orožje, ki ga zlepa ne bomo […].

Godrnjaš? Forlí 29. 5. 45

Iz dneva v dan postajaš nezadovoljnejši, si nervozen, razočaran? Hrepeniš po domu, po mirnem življenju, po materi, očetu, bratih? Bi se rad vrnil med prijatelje in z njimi zapel fantovske pesmi? Ali pa Ti morda uhajajo misli k dekletu, od katerega se nisi niti poslovil?

O, razumem Te, popolnoma razumem, dragi prijatelj, tudi jaz sem vojak že nad leto dni, tudi jaz imam mater, – mamico zlato in modrega očka ter sestrici ljubki, ki sem ju vedno prav bratovsko gledal in zviška, češ, ženski ubogi saj vendar vidita, da sta potrebni moje zaščite. Tudi prijateljev – bratov imel sem dvoje, ki sta z menoj predstavljala neločljivo trojico, ki je bila vedno in povsod dobrodošla in, ki je marsikomu »ležala v želodcu«. Dobra volja nam je bila družica in smeh – njen ženin – naš brat.

Pa je prihrumela vojna. Troje bratcev – burkežev se ni zanjo niti zmenilo. V svoji mladostni prešernosti niso verjeli, da je konec brezskrbnemu življenju, dokler se jih ni sama dotaknila. Enega so vtaknili v internacijo. Glavi ostalih dveh sta se sklonili in prisluhnili viharju. Za prvim je prišel na vrsto drugi. V temni celici je dolge mesece sanjal o zlati preteklosti, ki je minila, – in tretjega je vihar odnesel daleč, zelo daleč, –nikdar se ne bo vrnil. Prekrižani so bili vsi naši načrti in veselja je bilo konec.

Postavil sem nogo na novi klin lestve življenja, polnega bridkosti in nevarnosti. Postal sem vojak. Stisnil sem zobe. Mama in sestri sta zatrepetali zame, oče pa je s ponosom zrl name, ko sem se vračal – živ in zdrav. Takrat sem spoznal Tebe. Ob mojem boku Si drvel naprej vedno naprej. Postal si mi prijatelj in brat. Nasmehnila sva se drug drugemu, ko je bila borba končana in si s tem smehom povedala vse: Jaz zate, Ti zame, oba za Slovenijo, za mamo in sestre.

Pa so nama vzeli puške, češ, vojne je konec. Tu si morda omahnil pod težo preizkušenj. Spomnil Si se na vse kar Si prestal, na vsa ponižanja in zmage, na našo trnjevo pot – na naš odhod. Nič čudnega. Nisi bil sam, mnogi smo ostrmeli nad čudnimi dogodki. – Oni, ki so vseskozi okušali naše jeklene mišice in trde pesti so zdaj na vrhuncu, se nam smejejo. In to Te boli! Tudi mene boli, tako boli, da si grizem ustnice, ko ležem zvečer k počitku.

Konec vojne! Tako vsaj pravijo, midva pa veva, da je ni! Midva še nisva pozabila na to, kar sva prestala. Da bi pa opustila to kar sva začela? – Ne! Tega ne! Saj bova prepustila maščevanje Njemu, toda najinih sestra, najinih domov in prijateljev ne bova prepustila usodi njih, ki so nam tuji. Saj je vendar nemogoče, – poslušaj, – nemogoče, da bi naredila križ čez vse, kar sva zapustila.

»Pa bova zmogla?« »Bova!« Žica je okoli naju, malo manj kot vojna ujetnika sva. »Nič hudega!« »Pušk nimava, daleč od doma sva.« »Nisva sama, dosti nas je, ki imamo eno samo misel: Vrniti se domov, čimprej, čimprej!

Zdaj imaš priliko, da obračunaš sam s seboj, da se potopiš v samega sebe – in si priznaš: »Slaboten sem, ne morem več, omagal sem, dosti mi je.« In, če boš prišel do tega, Te bo postalo sram, in čim boš prišel do tega, boš postal mož, mož, ki ve kaj hoče, mož, ki se bo zagrizel v eno samo misel: Vztrajal bom, pa čeprav se mi bodo smejali, vztrajal do konca, kajti doma sem pustil mater, očeta in sestre, od katerih me ni ločil Bog, ampak satan, ki me ne more ločiti za vedno.

Težko bo spočetka, toda zobe si že stisnil, prva ovira je mimo. Pa boš spet padel: – »Vidim! Svoboda je blizu! Samo zarjavela žična ograja.« Toda zmagala bo čast: »Vrag vzemi tako negotovo svobodo. Mož sem, kot mož bom obračunal s svojimi slabostmi.« Poizkusi, boš videl, da boš zadovoljen sam s seboj, boš videl kako prijeten občutek boš imel v zavesti: Nič se nam ne bo zgodilo in vse bo še dobro, – dokler bomo eno, eno kot kamen, eno kot jeklo, jasnih misli in polni zaupanja v samega sebe. Proč z omahovanjem in godrnjanjem, proč z malodušjem, kajti vojska smo.

To bo največja zmaga, zmaga nad samim seboj! Šele po tej zmagi, dragi soborec, boš vreden, da se vrneš domov, kjer Ti bo zaupana velika naloga: Obnavljati v imenu matere, domovine in Boga.

Vojak

[…] več oddali. Uboga Italija, če bodo spustili nanjo Cesenske četnike. To bo vse poklano in zmrcvarjeno.

V našem logoru sem se spoznal s Hotimirjem ?? , ki je svoje dni risal v družinski Tednik. Postala sva prijatelja. Ugotovil sem, da je neprimerno boljši človek od Sašata, toda, ker ga je zamenjal, mu pravim na tihem: »Saša v nacionalni izdaji.« Skupaj izdajava zabavni list z naslovom: »Rafal«. Je sijajen risar, skratka izboren dečko. Pozna Ferlinčeve in pred leti sem ga nekoč na njih domu že srečal. Tudi on leži v ambulanti. Skupaj obujava spomin na lepe dni in se odlično zabavava. Pripoveduje mi o svojem bratrancu Borutu, ki je zdaj partus. Poleg mene na desni leži Louis Adamič, ki je s slavnim Luisom Adamičem, voditeljem ameriških

slovencev v sorodstvu. Po rodu je ljubljančan in ker ima smisla za »hece in vice« sva oziroma smo (s Hotom) kot eno.

Dežurna bolničarka v ambulanti je Mojca. Sanjava in nemirna punčara. Doma je z Novega mesta. Je zelo pridna, toda nekoliko preveč ženska, tako, da mi včasih njene muhe že presedajo. Vsako uro je trikrat žalostna trikrat vesela, tako, da je človek vedno na trnju, ko ne ve kaj in kako. Svojega Lojzka je pustila doma, zdaj ji pa roji po glavi.

Kapetan Pušenjak si je postavil svoj šotor poleg našega. Šotorček je predmet zabave in strelovod za zbadljivke prvega in drugega polka slov. arm.

Dnevi so kisli. Vreme se je končno preobrnilo. Dežuje vsak dan in blata imamo do kolen. Ilovica ne požira vode, tako da imamo v logoru prav klasično blato, ki se oprijemlje čevljev, kot nobeno drugo. Naneseš ga v šotor in ?? Toda, tudi tega smo se že navadili in zdaj nas to le še zabava. Največje veselje nam pripravi neroda, ki pride v ta ??.

Po logorju že vidiš tu in tam hišice, ki so jih postavile pridne roke iz blata. Napravili so majhen model za opeko, ki so jo sušili na soncu.

Eboli – južna Italija – 28. Septembra – petek.

Že dva dni logorujemo v novem velikem jugoslovanskem taborišču v Eboliju ca 60 km južneje od Napolija.

Dne 24. septembra ob 5h zjutraj smo odrinili iz Forlija preko Cesene do Riminija in sicer s kamijoni. Bilo nas je približno 1100. Naš transport je bil deveti po številu. Pred nami so namreč transportirali cesenske četnike. Danes pa je odrinil iz Forlija zadnji transport, to je jug. bolnišnica.

Do Riminija so nas, kot sem že omenil, peljali s kamijoni, ki so jih šofirali Nemci. Komandant transporta je bil neki nemški ober leutuant. Avtomobili so bili tudi nemški (Krupp). Med potjo smo srečali dolgo nemško avto kolono. Vsak avto je imel znamenji, po katerem si spoznal, da je avto nemški.

Malo naprej od Cesene smo prekoračili slavno reko Rubikon, ob kateri je veliki Julij Cezar izrekel zgodovinske besede: »Alea iacta est« in nato prekoračil reko s svojimi četami. – Mimogrede povedano pa je ta reka v današnjih časih mnogo manjša od našega – Malega grabna. Reke namreč sploh ni, le luže polne žab, so bile v strugi. Hiše na obeh bregovih so bile skoraj do tal porušene in sledovi vojne so se poznali povsod po hišah in cesti, po brzojavnih drogovih in drugod. Naš kamijon je bil prvi. Na njem smo bili »člani štaba«. Dieselov motor je monotono nabijal in misli so mi uhajale domov, kjer je ostal oče ter tja proti Serviglianu, kjer se prebijajo skozi to negotovost – mama in dve sestri.

Avto je drvel naprej preko napol porušenih mostov, mimo dotal porušenih hiš, mimo zamazanih ljudi – lahov, mimo vsega, kar je bilo pred par leti še celo in polno življenja, zdaj pa je samo še pusta in zapuščena – »campagna italiana«. Na nekem zidu sem videl slabo

prebarvan napis: »Duce–duce–duce«. Duceja že davno ni več med živimi, toda vsaka ped italjanske zemlje spominja nanj in bo spominjala še dolga, dolga leta.

Forlimpopoli, Colocapone, Cesena, Rimini. V Riminiju smo se »izkrcali« in zopet »vkrcali«, topot na železniške vagone. Na slepih tirih tovorne postaje v Riminiju nas je pričakovalo 40 tovornih vagonov. Po 28 so nas natrpali v enega. Še na postaji so nam razdelili hrano. Z vodo smo se oskrbeli takoj. Italija nima dosti vode. Posebno pa ne predel okoli Forlija in Riminija, kjer se razteza še dokaj rodovitna ravnina. Tudi Riminiju je primanjkovalo vode, kajti precej vodovodnih stebrov je bilo porušenih. Na postaji je stala avto–cisterna z vodo in tam smo jo mi dobili.

Kapetan Dedič (bivši jug. letalski oficir) je bil starešina v našem vagonu. Z nami je bil tudi major Skalar (moč štaba ??) dobričina prve vrste. – Na odhod nismo dolgo čakali. Čim smo se vsi porazdelili po vagonih in čim nam je bila razdeljena hrana smo odrinili. V prvih vagonih so bile naše in srbske ženske. Naš vagon bi bil zadnji, da nam niso priklopili še 6–8 vagonov nemških vojnih ujetnikov. – Zbogom Rimini, zbogom Forlí. Pred nami leži cela Italija – kje je še Eboli. T, t, du, – t, t, du, t, t, du, – t, t, du, kolesa so enakomerno pela svojo že tisoč in tisočkrat zapeto pesemco. Vagon v katerem smo se peljali je bil največji v transportu. Napis na njem je pričal da je »doma« iz Ohne–a na Nemškem, vendar je bil prečrtan in nanovo prebarvan z – S. O. Ž. – znak, da so ga partizani zaplenili Nemcem ob razsulu. Bog ve zakaj in kako je dospel v Rimini. -–Riccione – Cattolica. Tu smo zavozili do morja. Par sto km dolga plaža sega tu od Forlija vse do 40 km južnjeje od Ancone. Proga je speljana 4–6 metrov od morja. Ob progi so nemški vojni ujetniki prekopavali zasilne vojaške grobove. Opazil sem, da je na krajih, kjer je vlak bolj počasi vozil, in kjer je bila proga svoje dni bombardirana, – največ takih grobov. Verjetno so bile to žrtve napada iz zraka. Postal sem lačen. Odprl sem precej veliko Urugvajsko mesno konzervo in jo pričel »v zvezi s keksi« hlastno natepavati. Pred mano se je pa razprostiralo sinje, zeleno, modro, vijolično, črno, rdeče, belo lila, roza, rumeno, rjavo, sivo, kovinsko in Bog zna kakšno še – Jadransko morje. Dvojen užitek!! Ob progi leže ogromna, angleška, vojaška skladišča. Nekje smo videli na deset tisoč letalskih bomb vseh dimenzij. Bog zna zakaj jih ne transportirajo stran. Drugje zopet na tisoče in tisoče praznih bencinskih sodov. Ali pa množina praznih nemških municijskih zabojev, dalje praznih topovskih čaver. Ob progi v jarku pa je gotovo na vsakih 10 metrov ležala neeksplodirana mina, ali granata, ali let. bomba. Tod okoli so divjali poslednji hudi boji. Kar hudo mi je bilo, da nimam dveh glav, kajti leva stran je bila zanimivejša od desne in obratno. Najžalostnejši je bil pogled na zarjavele razbitine železniških vozov, ki so ležale ob progi na vsak kilometer. Koliko škode in nepotrebnih žrtev je utrpela Italija. »Vogliamo la guerra!« so kričali kot obsedeni, ko jim je Mussolini govoril tik preden je Italija stopila v vojno. Zdaj pa imajo. Vlak se je počasi približeval Anconi. V daljavi sem opazil 3 večje barke, ki so zasidrane stale ob pomolih. Vsi smo do zadnjega mislili, da bomo vozili preko Ancone, ko je vlak mahoma zaokrenil proti desni, Torej – preko Rima. Tudi dobro. »Sem poglejte!« je kričal Jure. (Rožnodolčan) Na travniku poleg proge je ležalo kakih 5–6 amerikanskih štirimotornikov, tako razdejanih in polomljenih, da se Bog usmili. K sreči smo vozili precej počasi, tako, da sem si to polomijado dodobra ogledal. Takole, kakih 100–150 predvojnih dinarjev je ležalo tam na travniku in rjavelo, da je joj. Strašno, če pomislimo, da bi s tega denarja lahko pozidal

10 »Rudečih hiš« (hiša na Poljanski cesti, kjer stanujem). Z mojega pripovedovanja bi človek mislil, da je to kar smo do zdaj doživeli in videli – mislim na našem potovanju – minilo v kratkem času, vendar je bil že kar precejšen mrak, ko smo bili od Ancone oddaljeni 30–40 km. Zaprli smo vrata in vsak je položil svojega ROJSTVA?kosti na trda tla. Kolesa so tako strašno dolgočasno zbijala in mi smo bili tako grozno trudni… Nekaj časa sem poslušal pesem koles, potem me je pa zmanjkalo.

Proti jutru me je zbudil Juretov glas, ko je skozi polpriprta vrata spraševal železničarja: »Come si chiama questa citta?« »Terni!« je bil odgovor. Terni je precej veliko mesto 120–150 km oddaljeno od Rima. V vagonu je bilo mrzlo. Zavil sem se v **???** in še malo zadremal. Zbudila me je ostra bolečina v nogi. »Sakramenske deske, kdo jih je nastavil, da so mi padle na noge!« V prvi jezi sem porinil poln paket desk skozi vrata. Šele pozneje sem ugotovil, da so bile deske pravzaprav moje. Kar je, je, kaj bi se še naprej jezil.

Rim je oddaljen le še par desetin km. Na noge torej. Hitro sem vstal in zvil prašne deke v zvitek, ki sem ga nato s težavo pripel ob nahrbtnik. V vagonu je ostal »šunder«. Na oficirski polovici vagona »se je dalo slišati« par kletvic, ki so letele na račun slabo prespane noči, vagonovih koles in laškega strojevodje. Postaja! Ne vem katera je bila, vem samo to, da je g. major ostal na trdi laški zemlji in žalostno gledal, ko mu je naš vlak odpihal pred nosom. Smolo je imel pa tik pred Rimom. Bog zna kdaj jo bo priromal za nami.

Naš vlak je ?? zavozil na rimsko severno postajo. Mislim, da se ne lažem, če trdim, da tako grde in puste postaje še nisem videl. Vlak je ustavil na odprtem tiru. Trdi od sedenja in tresenja smo zlezli na zgodovinska rimska tla. Takoj so nas obsuli živahni Rimljani. Neka Ligija mi je vsiljevala »Panini« to je bila majhnja štručka kruha s salamo oziroma šunko. Neki Petronij je hotel, da mu prodam čevlje in neki vsiljivi Vinicij je hotel »kupiti« kakšno angleško deko. Sakramenski Rimljani, sem si mislil, ste prav taki kot vsi drugi lahi. Na postaji smo stali nekaj nad 1 uro. Medtem so nam odklopili zadnje vagone z Nemci. Opazil sem, da so vozili ujetniške ??? s črnim deltoidom na hrbtu. Naš vagon je bil torej zadnji . »Vstopite« je zatulil dežurni. Amerikanska lokomotiva je presunljivo pisknila in naš vlak je že kar hitro vozil, ko sem pridirjal do svojega vagona. »Kje pa hodiš, bi rad tudi ti ostal spodaj?« so me pozdravili prijatelji in kar cel kup rok me je potegnil na voz. V pomirjenje živcev sem požrl skoraj pol škatlje amerikanskega konzerviranega mleka. V daljavi sem zagledal ostanke bivšega rimskega **vodovoda** s katerega je še Neron gledal goreči Rim. Veličastna stavba je to za pogled. Pinije, ki so rasle ob tem obokanem spomeniku davne preteklosti so slike živahno poživljale. Rim smo obkrožili. Proga je potekala od Rima naprej po pristni »campagni italiani«. Na obeh straneh trte in Piniji, tu in tam kakšna umazana domačija. Naenkrat se nam je pa odprl veličasten pogled na ves Rim. Prvo kar sem spoznal, je bila kupola sv. Petra. Sedem gričev na katerih sta Remul in Romul sezidala to večno mesto seveda nisem opazil, ker so jih, vsaj tako jaz mislim, Rimci do danes že potancali, toda videl sem da je naša Ljubljana v primeri z Rimom to kar je 1 cm v primerjavi z 1 metrom. V ozadju so koprneli plavkasti grički, da bi obkrožili in varovali Petrovo mesto, nekaj oblačkov nad temi grički in zavest da sem zastonj prišel do tega da sem videl Rim, mi je pomagala da sem si to sliko za vedno vtisnil v spomin. Kake pol ure je trajal ta pogled potem pa je vlak zavil po

notranji progi proti Salermu. Svet tod okoli je zelo hribovit in redko naseljen. Videl sem tista čudovita italjanska mesta pozidana na kakšnem griču in obdana z mestnim obzidjem. Takoj onkraj zida se pričenja prazno polje deloma neobdelano ali pa močvirnato. Ovčereja je tu edina gospodarska panoga. Sedemdesetletni pastirji oblečeni v ovčje kožuhe so bili na moč podobni onim, ki jih imam doma za jaslice. Pusto polje je tu in tam oživljal kak bombni lijak ali pa razbit tank ki je pričal, da so tod divjali boji. Čuvajnice in hiše ob progi so bile vse »bivše«, kot bi rekel Louis Adamič.

Vlak je drdral in drdral se ustavljal na vseh postajah za par minut, pa zopet drdral, drdral. Iz »??« sem potegnil paket prepečenca in ga pričel pridno natepavati; ne toliko od lakote, kot iz dolgega časa. Izpraznil sem »Urugvajko« in jo zalučal iz vagona, češ, naj pomnoži že itak gosto vrsto praznih konzervnih škatelj ob progi, ki so dale misliti, da se angleškim in ameriškim vojakom ne godi baš slabo.

Medtem se je vreme precej skisalo. Pričelo je deževati. Dež se je stopnjeval in v precej hudem nalivu smo pripeljali na majhno podeželsko postajico.

Postaja sama je bila zdelana do konca. Postajenačelnik je uradoval v preperelem in zarjavelem tovornem vagonu. Vendar se je na postajici trlo lahov, ki bi radi potovali z nami. Zavezniki so jim pa vstop na naš vlak prepovedali, kar smo z veseljem pozdravili. Trije razbiti nemški topovi so me tako zanimali, da sem jih pobliže ogledal. Toda ko mi je nekdo naših rekel, naj se ne oddaljujem preveč od vlaka, ker, da so prebivalci precej rdeči sem jo kmalu odkuril nazaj v vagon. Ko je vlak potignil sem videl, da je imel prav, kajti huronsko vpitje ki je prihajalo iz grl mačkojedih poniglavcev nam ni obetalo nič dobrega. No mi smo jim odgovorili z najpreprostejšo municijo – s kamni ki so na splošno veselje dobro zadevali. Zadovoljni nad »uspešno akcijo« smo zopet posedli ob vratih »živinskega preklmana«.

»Monte Cassino« je mislim najbolj znano mesto, če se omenja italjansko fronto. Spomnim se iz časopisja, da so trajali boji za to mesto nad pol leta. Celo sam angl. vojak, ki je spremljal naš transport je dejal, da je tu padlo nad 30000 Angležev in ca 6000 Poljakov. Kje so pa še Nemci in civili, ki so bili v teh borbah pokončani.

To mesto smo imeli čast videti iz daljave 400 metrov.

Ko sem nastavil dalnogled nanj so se mi naježili lasje. Sicer sem videl mesto Cassino že v zvočnem tedniku, ko sem udobno sedel v naslonjaču unionske dvorane v Ljubljani, toda takrat nisem mislil, da ga bom videl tudi v resnici.

Samostan nad mestom je bil popolnoma razdejan. Mesto samo, ki je približno tako veliko kot naše Novo mesto, ali pa še manjše pa ni imelo ni enega zidu celega. Okolica proge in mesta je bila posejana z razbitimi letali ene in druge stranke. Gomile starih in rjavih tankov so bile neverjetno velike. Bombni kraterji so bili tako nagosto posejani, da je bil teren za pešca neprehoden, ker je v vsakem lijaku stalo za meter do meter in pol vode. Drevje okoli je bilo tako strašno okleščeno, da ni in ne bo nikdar več ozelenelo. Lesenih križev je kar »mrgolelo« in celo nebo je bilo tako žalostno sive barve, da nam je sapa zastajala. Da, tod so divjali najhujši boji na italjanski fronti.

Lahko rečemo: »'Monte Cassina' ni več!« – Angleži so bili zelo ponosni ko so pripovedovali o teh borbah. Dejali so da je hrib okoli in okoli preluknjan in da so rovi, ki so jih izkopali še Nemci po cele kilometre dolgi. Ko so ob neki priliki Angleži že udrli v mesto s tanki, so pričeli od vsepovsod ??? Nemci in jih vse poklali. Šele ko je na vsak m^2 padla težka bomba so upali ponovno v mesto, toda zgodilo se jim je isto. Ko pa so raztreskali samostan nad mestom so postali gospodarji položaja. Nemci so tam pod krinko rdečega križa, lifrali vojakom pod zemljo potrebno hrano, in municijo.

Monte Cassino je ena najzanimivejših stvari, ki sem jo videl v življenju.

Vlak se je premaknil. (nadaljevanje)

4. Oktober – Eboli

Pet nas je v našem šotoru: Rozina, Potokar, Pfeifer, Gorazd in jaz.

Trenutno je ura ½ 10h zvečer. Na premakljivi in zložljivi mizi mi gori petrolejka. Po šotorki bijejo deževne kaplje. Svetorka?? se je, dasi je dvojna, že na par mestih precej premočila, vendar ne kaplja še v šotor. Taborišče je mirno. Jugoslovanska vojska spi.

Danes smo imeli sestanek pri generalu Andreju. Podal nam je smernice za nadaljne delo. Sestanek je trajal dobro uro. – Oči mi lezejo skupaj. Lahko noč. Zvone

5. Oktober – petek – Eboli

Ponoči je močno deževalo. Šotorka se nam je na par mestih malo premočila, vendar ni teklo v šotor. Proti jutru se je močno shladilo in ves današnji dan je bil zelo hladen. Veseli me, da kljub nalivu nisem opazil niti ene luže na tleh. Naše taborišče leži na majhni vzpetini, tako, da vidimo ves logor, ki leži pod nami. Lep razgled se nam nudi na sicer pusto (tipično) mesto Eboli. Našemu logoru nasproti leži oziroma se dviguje Možaklji podoben greben »Monte Alburno«, levo od njega sili v nebo »Monte Corvino« rečica, ki teče med njima se imenuje »Sele«. Eboli ima 143 metrov nadmorske višine. Čudi me da je tako mrzlo. Za Eboli pravijo, da je najbolj vroče mesto v Evropi.

Na mizi pred menoj leži današnja naredba. Najzanimivejša stvar v njej je: V kratkem bomo preoblečeni. Staro obleko bomo oddali, dobili bomo novo, kompletno.

Z Hotom (Hotimir Gorazd) sva danes potila krvavi pot. Spisala sva golice za brojno stanje. Črke so nama proti koncu že kar plesale pred očmi. Sveto (Svetozar Potokar) mlad in »v redu« študent nam od časa do časa preskrbi dobro zabavo. Danes sva se spričkala radi nekega napisa na generalovi baraki. On je trdil svoje jaz svoje. Rezultat je bil ta, da je tabla, sicer napačna, ostala na svojem mestu midva pa sva zopet prijatelja.

12. Oktober – petek Eboli

Trenutno nimam nobenega dela, kajti čakam na zadnji dve matrici Jugoslovanskega vestnika, ki ga bom danes prvič ciklostiral. Danes je izšla št. 130. Vsebuje (ker je ravno obletnica) spominski članek za Grčariskimi žrtvami. Na Grčaricah je padel Marjan brat Ferlinčeve

Alenke. Kam mi uhajajo spomini. – Grčarice, Alenka, Marjan, ljubljanski aresti, Saša, Ljubo, dom, Postojna, in kam, še sam ne vem.

nadaljevanje

Vlak se je premaknil.

Svež in oster zrak nam je zavel nasproti, ko je naš transport zavozil v gorati predel, ki se razteza od Napolija počez po Italiji. Počasi je legla na zemljo trda noč. Druga noč na potovanju. Zopet sem se zleknil po trdih tleh, zaspati pa nisem mogel. Smrčanje kolegov in nekaterih »višjih živin« ter nabijanje koles mi ni dalo, da bi zaspal. Mislil sem na dom, ki je bil že nad tisoč km. oddaljen od mene ter na sestri in mamo. Potikamo se po svetu in kakor drugi hočejo, tako se nam godi. Zima stoji pred vrati – kaj bo z nami. Šele, ko je naš vlak vozil mimo Vezuva ter Neaplja sem zatisnil oči.

»Vietri san Mare« la prossima Salerno! Alzatevi!« Jure je rulil pri vratih vagona. Jutro in sonce ter Tirensko morje so me spravili v dobro voljo. Skozi ???? in galerije je vlak zavozil v luko Salerno, kjer so se Angleži prvič izkrcali na laških tleh. Krasno morje je ležalo pod nami. Amalfi se je imenovala postaja ki smo jo pustili pravkar za seboj. Pontecagnano, Battipaglia. Eboli. Že z vlaka smo opazili ogromno taborišče. Nad 3 km^2 obsega. V koloni po eden smo vkorakali v logor, kjer smo dobili na najvišjem mestu logora svoj prostor. Neskončni oljčni gaji so nam bili dobrodošli, kajti imeli smo »zagarantirano« senco v vroči Italiji.

Eboli 14. Oktobra 1945. Zvečer je. V našem šotoru brli petrolejka. Kolega Rozina sedi poleg mene. Isto dela, kot jaz. Piše dnevnik.

Danes so naši igrali nogometno tekmo z – Italjani. Baje so oboji zelo slabo igrali. Rezultat je 1–2 za naše. Tudi Hot je bil v mestu. Pravi, da je mesto samo, silno nesnažno, ter, da ljudje niso dosti boljši. Koze in otroci se pode po ulicah , umazano je pa vse kar vidiš. Sicer sem že slišal o južni Italiji, da je umazana in zanemarjena, toda moram še sam na svoje oči ob prvi priliki pogledati.

Po logoru se širi dokaj žalostna vest, da so Srbi opljačkali nek magazin. To so že parkrat naredili in vse to gre na račun nas vseh, ki smo v taborišču. Tej raji bi človek najraje posvetil z bičem, pa kaj ko nosijo krivdo nezmožni četniški oficirji. Za samo ljubo zgubo so ti ljudje na svetu. Če jih opazujem me postane sram, da sem Jugoslovan. Vpijejo in nergajo, da jih ni za prenašati. Če pa komu kaj rečeš, ti pa zabrusi, da »**???**

Na kazalcu leve roke se mi dela zanohtnica, ki me trenutno zelo boli. Popoldne sem pomakal prst v vrelo – juho, kajti vroče vode ni za dobiti.

Včeraj in danes nismo dobili nič kruha. Pošteno smo lačni. Denarja pa nimamo, da bi si kupili kruh v mestu, kjer stane hlebec 100–150 lir. Angleški kruh je sicer odličen pa kaj, ko ga je premalo. Vsak ga dobi 6 cm široko in 12–14 cm visoko ter prav tako široko rezino. Pravijo,

da so magazini polni kruha, ki pa je črviv in ga zato ne razdelijo. Od vraga pa so če se vzame. Niti na pamet jim ne pade, da bi poslali svežega, ki ga imajo več kot dovolj.

S Hotimirjem imava pripravljeno novo številko »Rafala« v katerem je sodeloval tudi Ludvik Debeljak, ki se je pripeljal iz Forlijske bolnišnice v naš logor. Je še vedno v bolnišnici. Revež ima tuberkulozo. Čudno, da na to nisem pomislil že takrat, ko smo ga bolnega pustili v Cormonški bolnišnici. Takrat sem verjel da ima močno influenco – ne pa jetiko. Ima že dve kaverni odprti in njegovo stanje je resno, kajti dobre zdravniške nege nima, niti ni za to primerne hrane. Škoda dečka ko je tako sijajen risar.

V logoru se bo z jutrišnjim dnem pričela gimnazija za vse študente. Naš Sveto nas je že pred par dnevi zapustil ker bodo študentje in profesorji stanovali v dolini pod nami v bližini gimnazije. Zdaj smo samo še štirje v šotoru.

Pričakujem pošte iz Servigliana. Od očeta še nisem nič zvedel.

Titovina se je s tem, da je odstopil Šubašić, – zelo zamajala. Upamo, da se bo naše stanje v kratkem precej zboljšalo.

Vpisan sem v kult–vzgojni krožek. Vsak teden enkrat imamo predavanje. Včeraj nam je predaval hrvat g. Banjić znan novinar in publicist. Predaval nam je o početku masonerije. Imel bo še 3 ali 4 predavanja v tem smislu. V krožku nas je kakih 20–30.

Hoti že dremlje. Tudi meni se že spi. Zato bom za danes nehal. Zvone.

<u>20. Oktober – sobota – Eboli</u>:

Vetrovno vreme nas je prisililo, da smo spustili pri šotoru prednje krilo, ki ga imamo sicer vedno odprtega. Prah nam je neslo kar v šotor. Noč je bila precej mrzla, toda dežja ni bilo.

Včeraj je naš logor obiskala cela klapa angleških višjih oficirjev. Že prejšnji dan pa je pregledal logor komandant istaknutog dela Jug. vojske. general Damjanović ter angleški komandant logora. Pregledovala sta zlasti stranišča. V stranišču 1. polka naše armije je anglež izvlekel cigarete jih ponudil vsem našim generalom in častnikom ki so ga spremljali , ter prižgal. – To je bila po mnenju vseh naših ljudi ter tudi Srbov, fina zafrkancija na račun srbskih stranišč, ki so zelo nesnažna. Naše stranišče je namreč zelo čisto. Tudi včerajšnji Angleži, med njimi je bil general Mac Clark so bili s slovenskim delom taborišča zelo zadovoljni. V resnici pa je tudi naš del to zaslužil. Fantje so namreč okoli vsakega šotora naredili lep vrtiček, ki so ga posadili s kaktejami. Preko taborišča pa se vije lepa pot po oljčnem drevoredu. Na nekaterih šotorih imajo fantje že napise kot n. pr.: »Notranjce« ali »Na gričku«. Vsak šotor je »vila« zase in taborišče zgleda kot kaka vasica, posebno zvečer, ko v šotorih zagore petrolejke.

Zvečer smo »Mišota« (Adolf Perles – sin trgovca s Prešernove ulice v Ljubljani – Elite) spraševali kaj so englendarji rekli, ko so pregledali taborišče, pa nam ni nič posebnega povedal, razen tega, da so bili zadovoljni.

Danes sem prestal prvi del boleče operacije na mojem prstu. Doktor Vrčon mi je prst prerezal pa ni bilo nič videti, da se kje globlje gnoji, čeprav me je ves teden močno bolelo. Mogoče me bo čez dva dni že rezal. Niti umiti in oprati se ne morem vsled te neumnosti.

Oljke, ki rastejo po našem taborišču in povsod kamor ti nese pogled so zrele. Temnovijolčni za lešnik debeli sadovi se usipajo po tleh. Tri domačinke in dva domačina jih obirata. Naši fantje jih gledajo, kot da še ne bi videli Italjanov. Dve stari in zgrbljeni ter umazani in ena mlajša, debela, grda in prav tako zamazana Italjanka pa dva zanikrna in najbolj umazana mulca. To je tipična primera kakršni so vsi južni Lahi. Med sabo nekaj bevskajo, le včasih se mi posreči razumeti kakšno besedo. Eden od obeh zna malo srbsko. Pravi, da je bil med vojno v Srbiji. – Če pomislim, da so nas hoteli tile ljudje »regirati« in da so nam vsiljevali svojo kulturo, me prime da bi razklal temu pukletu, zamazanemu – glavo. Srbi pa še nogomet igrajo z njimi. Preneumno. Sicer je pa res da »gliha vkup štriha«. Pa naj tisti, ki bo tale dnevnik bral ne zameri, kajti ve naj, da ga v temle taborišču ni bilo, in torej marsičesa ni videl. – Še par mesecev pa bom imel o Đuićevih četnikih slabše mnenje kot pa o Lahih. Ta prismojeni in naduti pop si vse preveč domišljuje, zato mu ga pa vojaštvo tako lomi. Pred tremi dnevi so se med sabo stepli. Enega so enostavno zaklali, drugi se pa bori s smrtjo. – Hrvaški časnikar gospod Banjić je ob neki priliki dejal, da moramo v prvi vrsti odstraniti iz našega logora nekaj kriminalnih elementov če hočemo, da se bo naše stanje zboljšalo. (Jaz bi se izrazil določneje). Če so ti ljudje bodoča Jugoslavija, potem – hvala zanjo, kajti taka Jugoslavija nas bo strašno razočarala. Ne vem zakaj Damijanović nič ne ukrene.

S Hotimirjem sva sklenila, da odpreva čitalnico. V ta namen sva najin »Rafal« le–tam že razobesila. Vsebuje 26 karikatur (6 mojih, 6 Hotovih in 14 Ludovikovih.) Tudi sliko kralja Petra sva še obesila in 6 resnic, ki se jih bo moral držati vsak čitalec. Jutri bova nanesla v čitalnico slovenskega poročevalca in ljudske pravice ter glasu zaveznikov, da bo vse rdeče. Naj fantje berejo o Titovi Jugoslaviji bodo vsaj videli, da nekaj v resnici smrdi in da se Kidrič in Vidmar ne napihujeta zastonj. V par dneh pričakujem pismo iz Servigliana. Mama in sestri me zelo skrbijo. Kako bodo zimovale, če bo tak mraz.

Smrdljiv dim iz kuhinje na nafto se vali po tleh. Bržkone bo deževalo. Slika kralja Petra, ki sem jo »namalal« za hrvatskega generala Parac–a je že v okvirjena in sem jo že oddal generalu Andreju. Slično sliko sem namalal za komandanta štajerskega bataljona podporočnika Zmagoslava, ki mi je dal zanjo – eno cigareto. (Seveda ne smeš misliti da predstavlja cigareta v našem logoru takšno vrednost.) Tu pa tam mi tudi g. major Skalar (dr. Benedik Tine) ponudi kakšno ali pa koga užicam za kakšen »čik« pa shajam.

Predvčerajšnjim sem prodal par novih nizkih čevljev za 1500 lir, danes sem pa že popolnoma suh.

Jezen sem sam nase, ker se vedno tolažim s suhoparnim in malo obetajočim: »Bo že kako!«

Bo že kako, ni vrag. Še vedno me je v najhujšem trenutku poiskala sreča in naj me vrag vzame če mi zdajle Hotimir ne bo za nedoločen čas posodil 10 lir s katerimi bom kupil eno angleško cigareto. Tako je življenje in sam Bog ve, kako se bom navadil zopet rednega življenja, kadar bo do le–tega prišlo.

Od 17. do 27. maja 1943 – Kvestura
Od 8. avg. 43 do 7. apr. 44 – Sodnija
Od 1. maja 45 do Internacija

14. XI. 45.

8 – 29 aprila so dnevi na katere do zdaj še nisem bil zaprt.

Forli
Cesena
Rimini
Cattolica
Fano
Senigallia
Ancona
Iesi
Foligno
Spaletto
Terni
Rim
Valmontone
Frosinone
Cassino
Caserta
San Giuseppe
Amalfi
Vietri s. Mare
Salerno
Pontecagnano
Battipaglia
Eboli

Eboli 20. Oktober – sobota. – Pravkar je prirobantil v naš šotor naš kurat, ki po vsej sili zahteva, da pobarvam okvir za brezjansko mati božjo, katero je namalal Debeljak. Njemu se ne gre upirati, zato mu bom nemudoma ugodil.

Eboli 12. Novembra – ponedeljek. – Končno je prišla »težko pričakovana« deževna doba. Že par dni sem neprestano lije. Včeraj je padala celo toča. Naša šotorka – čeprav je iz navadne jutovine – zelo dobro drži vse pozdrave od zgoraj. Tudi mrzlo je postalo, tako, da nam je kar neprijetno. Od časa, do časa

Eboli 7. December – sobota.

Že dva dni ležim v logorski bolnišnici. Vrat mi je zelo otečen in me boli, vendar me nič ne zdravijo. Jutri bom dal tej norišnici slovo – sem že prosil za odpust. Zdravnik pravi, da me lahko ozdravi samo dobra hrana in dober zrak. Dobrega zraka se gori v šotoru ne manjka,

hrana pa ni dobra ne tu ne tam. Kaj hočem potem. Tu zabušavam v postelji, da se kar kadi, dočim imam v logoru dela čez glavo.

Zdaj smo sredi južne zime. Po vrhovih okrog nas leži sneg. Občutno je mrzlo. Zebe nas precej. Nekaterim grejejo šotore peči na nafto. Zdaj je tudi tem odklenkalo. – Angleži dajo manj nafte. Razdelili so nekaj preprane angleške obleke in nove čevlje. Dobil sem 1 srajco, 1 majco ter čevlje. Baje je ostala obleka že v logorju. Hoti je že 10 dni v Lamie campu, kamor je odšel na obisk. 1. decembra sem dobil pismo od mame iz Servigliana, priložen je bil prepis očetovega pisma. – Očeta so pregnali od doma. Živi pri ge. Telatkotovi. Je precej bolan, daje ga sladkorna. Vse je zaplenjeno. Na stanovanju imamo nekega kapetana Kolarja z ženo. (OZNA).

Novembra meseca smo uprizorili igro. **Radi** Partnerica mi je bila ga. Skalarjeva, v vlogi moje žene Katre. Dne 5. decembra smo uprizorili Miklavžev večer. Igrali smo skeč: »Miklavž v Eboliju«, ki sem ga sam spisal. Miklavža sem igral jaz, Antona – par. Dimitrije, – Gabrijela – Feldin Zvone, – Mefista – Pfeifer Ciril, 1. vrag je bil Kačičev Roman, 2. vrag pa Borštnikov Božo iz hiše. Želi smo aplavze.

V roko me zebe. Komaj pišem.

Mamci sem poslal Wind jakno, čeprav sem sam brez nje. Jeleni srajco, Majdi deko in **???**. Da bi vsaj vzdržale.. Jaz bom, pa naj pride še tako zlo med nas.

S Hotimirjem izdajava, oziroma urejujeva revijo Slovenske armije: »Mi in svet«, ki bo v kratkem 4. izšla.

Delati – delati! – To mi je geslo za življenje. Zvečer ko ležem, naredim bilanco preživetega dne. Vedno ugotovim, da bi lahko še več naredil.

Lačni smo, cigaret ni, denarja pa že 7 mesecev nisem videl.